

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav pro archeologii

Bakalářská práce

Jana Bílková

Vyhodnocení pohřebního ritu období Ha/LT z lokality Tišice (okr. Mělník)

Evaluation of the Ha/LT funeral rites at Tišice (district Mělník)

Praha 2014

Vedoucí práce: Mgr. Alžběta Danielisová, PhD.

Konzultant: PhDr. Martin Kuna, CSc., DSc.

Za vedení a pomoc při psaní této práce děkuji Mgr. Alžbětě Danielisové, Ph.D. PhDr. Martinu Kunovi CSc., DSc. děkuji za jeho trpělivost a především za poskytnutí materiálu a podkladů. V neposlední řadě patří poděkování také mým přátelům, kolegům a rodině za jejich podporu a podnětné připomínky a komentáře.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. 5. 2014

.....

Anotace

Předložená práce se zabývá zpracováním a vyhodnocením archeologických nálezů z doby železné, které byly získány při záchranném archeologickém výzkumu lokality Tišice v letech 2003 a 2005. Jejím cílem je zejména popsat zákonitosti pohřebního ritu, a vyhodnotit výbavu a chronologii. Přihlédnuto je také ke kontinuitě pohřbívání v Tišicích, jelikož se jedná o polykulturní lokalitu.

Klíčová slova

Tišice – pohřební ritus – bylanská kultura – doba laténská – kontinuita pohřbívání

Annotation

Presented bachelor's thesis deals with analysis and evaluation of the early Iron Age archaeological finds, which were acquired during the archaeological rescue excavations of the Tišice site in 2003 and 2005. The aim is especially to describe the character of funeral rite and evaluation of artefacts and chronology of the burials. The continuity of burial activities at Tišice is also addressed, given it is a polycultural site.

Key words

Tišice – funeral rite – Bylany culture – La Tène period – continuity of burial activities

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Chronologické vymezení práce	7
3. Dějiny bádání	8
3. 1 Geografické vymezení bylanské kultury.....	9
4. Lokalita	10
4. 1. Poloha a přírodní podmínky.....	10
4. 2. Historie lokality.....	10
4. 3. Výzkum	11
5. Hroby bylanské kultury	12
5. 1. Úvod k problematice pohřební komponenty a její kontinuity na lokalitě.....	12
5. 3. Popis objektů a nálezů.....	12
5. 4. Vyhodnocení pohřebního ritu	20
5. 5. Typologie nálezů.....	21
5. 4. 1. Keramika	21
5. 4. 2. Kovové předměty	26
5.6. Pokus o přesnější dataci	27
6. Žárové halštatské hroby	29
6. 1. Popis objektů a nálezů.....	29
6. 2. Vyhodnocení pohřebního ritu	29
7. Laténské hroby.....	30
7. 1. Popis objektů a nálezů.....	30
7. 2. Vyhodnocení pohřebního ritu	31
7. 3. Typologie nálezů	33
8. Hrotitý čtvercový příkop.....	36
8. 1. Analogie	36
8. 2. Interpretace.....	37
9. Kontinuita pohřbívání a osídlení v prostoru tišické pískovny a jejího okolí.....	39
10. Závěr	41
11. Literatura a prameny	43
12. Seznam příloh	47
13. Přílohy.....	49

1. Úvod

Předložená práce vychází z archeologických nálezů datovaných do doby železné, získaných při výzkumu pískovny v Tišicích (okr. Mělník) během sezón 2003 a 2005.

Jejím cílem je vyhodnotit a zpracovat nalezený materiál a interpretovat nálezové situace. Hlavní důraz přitom bude kladen na hroby náležející bylanské kultuře. Jelikož se jedná o polykulturní lokalitu dlouhodobě využívanou k sídlištním i pohřebním aktivitám, bude pozornost věnována i kontinuitě pohřbívání na lokalitě.

Pohřební komponenty jednotlivých období budou hodnoceny zvlášť a chronologicky. Součástí vyhodnocení nálezů z bylanských objektů je také důkladný popis keramiky, její kresebná dokumentace a vytvoření typologických tabulek. Vyhodnocení pohřebního ritu kultury bylanské se bude opírat zejména o články Drahomíra Kouteckého (*Koutecký 1968, Koutecký 2001a, b*). Jeden z hrobů náležejících době laténské byl již publikován a jeho nálezy důkladně zpracovány (*Sankot – Marešová – Foster 2007*). Stručné informace o dalším z nich byly otisknuty ve sborníku *Actes du Colloque international (Sankot – Foster, 2004)*. Tyto články budou tedy stěžejními pro hodnocení pohřebního ritu doby laténské na dotčené lokalitě. Hrotitý příkop bude vzhledem k absenci nálezů, které by umožnily datování nebo určení jeho funkce, hodnocen na základě analogií.

2. Chronologické vymezení práce

V nejširším pojetí se práce zabývá nálezy datovanými do doby železné. Zásadní jsou hroby náležející bylanské kultuře, která je obecně datována do starší doby železné, označované též doba halštatská. Relativní chronologie doby halštatské se zakládá na Reineckových stupních Ha C, Ha D a LT A, a bylanská kultura se řadí do stupňů Ha C až Ha D1, nicméně D. Koutecký uvádí, že prvky bylanské kultury lze rozpoznat ještě ve stupních Ha D2-3 (*Venclová 2008a, 26 - 27*).

Drahomír Koutecký vypracoval pro bylanskou kulturu detailnější chronologii a dělí ji na tři fáze, přičemž střední fázi dále dělí na starší a mladší: Starší fáze - stupeň Ha C1 (800 – 725 př. n. l.); Starší střední fáze – stupeň Ha C2 (725 – 650 př. n. l.); Mladší střední fáze Ha C3 (650 – 600 př. n. l.); Mladší fáze Ha D1 (600 – 550 př. n. l.) (*Koutecký 2001a, 767; Venclová 2008a, 26*).

Dalším obdobím, kterým se práce zabývá, je mladší doba železná, označovaná zpravidla jako doba laténská. Relativní chronologie doby laténské v Čechách se zakládá na chronologických systémech pro střední Evropu, v podstatě tedy na Reineckových stupních LT B, LT C a LT D, rozdělených dále na podstupně LT B1, B2, C1, C2, D1 a D2. Chronologie stupňů LT B1 – C1 je v Čechách založena zejména na kovových nálezích z hrobů, přičemž jsou vyděleny stupně LT B1a, B1b, B1c, B2a, B2b, C1a a C1b, zatímco chronologie stupňů LT C2 – D je založena zejména na sídlištním materiálu (*Venclová 2008b, 21 – 22*).

3. Dějiny bádání

Bylanská kultura dostala svůj název podle obce Bylany u Českého Brodu. Tam bylo roku 1895 Josefem Ladislavem Píčem na panském poli v poloze „v Tkalcích“ prozkoumáno rozsáhlé birituální pohřebiště, které vykazovalo do té doby neznámé charakteristiky co se způsobu pohřbívání i milodarů týče (*Píč 1896 – 1897, 381*). Na základě podoby hrobů se Píč domníval, že pohřebiště náleží dvěma rozdílným kulturám a dvěma rozdílným dobám (*Píč 1896-1897, 401*), a nálezy chybně zařadil do mladšího období únětické kultury (*Píč 1980, 25*). Toto zařazení bylo již roku 1910 popřeno v publikaci *Rukověť české archeologie* autorů Karla Buchtely, Lubora Niederleho a Jiřího Matiegky, kde je ovšem bylanská kultura spojena s platěnickou. Toto pojetí přetrvává i v práci Josefa Schránila. Albín Stocký provedl další kritiku dřívějších poznatků a na jejím základě správně vnímal bylanskou a platěnickou kulturu odděleně (*Venclová 2008a, 13*). Velmi zásadní pro vývoj bádání o bylanské kultuře mělo meziválečné období. V této době byla podstatně rozšířena nálezová základna, například zásluhou Františka Dvořáka, který mnohonásobně zvětšil archeologickou sbírku v Kolíně. Rozšíření nálezového fondu umožnilo další teoretický výzkum bylanské kultury, kterému se věnovali zejména Jaroslav Böhm a Jan Filip. Tito badatelé jako první aplikovali na český pravěk Reineckeho periodizaci (*Koutecký 2001a, 763*). Böhm zařadil bylanskou kulturu do Reineckova stupně Ha C, přičemž absolutně ji datuje mezi 8. a 5. století př. n. l. a roztřídil ji na tři fáze, které datuje prostřednictvím kovových artefaktů a ke každé z fází přiřazuje konkrétní pohřebiště. Také charakterizoval podobu a hmotnou náplň hrobů a rozdělil je do dvou skupin podle velikosti, pohřebního ritu a bohatosti milodarů. První skupina je definována velkými kostrovými a žárovými, bohatě vybavenými hroby, které připisuje cizím příslušníkům aristokracie, druhou skupinu reprezentují malé popelnicové, chudě vybavené hroby, které měly náležet domácí populaci knovízské tradice. Jan Filip pak ve své habilitační práci rozdělil halštatskou kulturu na západohalštatskou, do níž klade bylanskou kulturu, a východohalštatskou oblast. Podobně jako Böhm rozděljuje bylanské hroby do dvou skupin a interpretuje je ze sociálního a etnického hlediska. Absolutně datoval bylanskou kulturu mezi léta 700 – 500/450 př. n. l. (*Koutecký 2001a, 764*).

Zásadní význam pro současné poznání bylanské kultury má Drahomír Koutecký, jehož terénní i teoretický výzkum v severozápadních a středních Čechách přinesl zejména detailní klasifikaci, relativní chronologii a analýzu pohřebního ritu (*Venclová 2008a, 14*), přičemž stěžejní je jeho práce *Velké hroby, jejich konstrukce, pohřební ritus a sociální struktura obyvatelstva bylanské kultury* z roku 1968. V ní roztřídil hroby do kombinačních skupin podle jejich obsahu, konstrukce, rozměrů, plochy, tvaru a orientace (*Koutecký 1968, 440*) a podobně

jako Böhm a Filip přisuzuje bohaté hroby protokeltským přistěhovalcům ze západu a chudé domácímu obyvatelstvu (*Koutecký 1968, 479*). Nově se bylanské kultuře věnuje Marek Půlpán, který ve své diplomové práci důkladně zpracoval a zhodnotil hrobové nálezy z Lovosic a kriticky zhodnotil současný stav bádání (*Půlpán 2012*).

První ženský laténský hrob byl vykopán 11. listopadu 1827 v Novém Bydžově amatérským archeologem Janem Laufbergerem, první mužský bojovnícký hrob s mečem byl objeven roku 1839 v Roztokách u Prahy. Nelze ovšem vyloučit, že hroby z laténského období byly prokopány již dříve, jejich inventář se nedochoval a není je tedy možno zpětně datovat. Od čtyřicátých let 19. století jsou už zmínky o keltských hrobech častější (*Waldhauser 1999, 12*) a od konce téhož století se objevují první publikace věnované tematicky převážně keltským hrobům. Za nejvýznamnější lze považovat von Weinzierlovu publikaci o pohřebišti v Jenišově Újezdě (*Weinzier, 1899*). Na počátku 20. století vyšla další významná publikace, a sice Starožitnosti země české Josefa Ladislava Piče, respektive jeden díl týkající se doby laténské - *Kostrové hroby s kulturou marnskou čili laténskou a Bójové v Čechách* (*Pič, 1902*). V roce 1956 pak byla vydána monografie *Keltové ve střední Evropě* Jana Filipa, která se setkala s velkým úspěchem (*Waldhauser 1999, 14*). Zhruba od 70. let 20. století, kdy se projevila potřeba vytvoření chronologie doby laténské, byly pořizovány soupisy pohřebišť v jednotlivých regionech a na jejich základě vypracována relativní chronologie. V tomto období se bádání začíná více zajímat také o uspořádání pohřebišť a jejich sociální interpretaci (*Venclová 2008b, 13*). Společně s ostatními náležitostmi laténské kultury bylo poznání o pohřebišťích shrnuto v několika syntézách, jako jsou *Pravěké dějiny Čech* (*Pleiner - Rybová 1978*), *Pravěké dějiny Moravy* (*Podborský 1993*), *Encyklopedie Keltů v Čechách* (*Waldhauser 2001*), *Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku* (*Čižmářová 2004*) nebo sedmý díl *Archeologie pravěkých Čech* (*Venclová 2008b*).

3. 1 Geografické vymezení bylanské kultury

Z geografického i kulturního hlediska lze území výskytu bylanské kultury rozdělit na tři oblasti či sídelní komory. Oblast středočeská, která se rozkládá v Praze a jejím blízkém okolí (Berounsko, Kladensko, Kralupsko, Slánsko a Mělnicko), přičemž oblast Mělnicka je považována za přímo spojenou s oblastí severozápadních Čech. Oblast východostředočeská je od středočeské oddělena neosídleným pruhem jižně od Labe v místě Úval a rozprostírá se na Českobrodsku, Poděbradsku, Kolínsku a Kutnohorsku. Největší prostor pak zabírá skupina severozápadočeská rozprostírající se v povodí střední a dolní Ohře, povodí Bíliny a kolem soutoku Ohře s Labem (*Koutecký 1968, 430*)

4. Lokalita

4. 1. Poloha a přírodní podmínky

Lokalita se nachází ve středočeské oblasti výskytu bylanské kultury, na pravém břehu Labe v katastru obce Tišice, okr. Mělník mezi tokem Labe a Turbovickým hřbetem (Obr 1, 2). Plocha výzkumu (Obr. 3, 4) leží na středně pleistocenní (risské) terase Labe, v jejíž severní části se nacházejí pozůstatky zaniklého meandru. Geologické podloží je tvořeno ulehými žlutými až rezavě hnědými jemně až středně zrnitými písky a štěrkopísky s příměsí křemene a dalších nerostů. Na podloží nasedá ulehlá sedimentační, písčité rezavě hnědá vrstva a na ní asi 40 cm mocná vrstva tmavě hnědé písčité půdy. V době před započítím skřívky se na lokalitě vyskytoval luční porost (*Marešová – Kuna 2005, 3*).

4. 2. Historie lokality

Jelikož se lokalita nachází v prostoru středního toku Labe, které je neúrodnější částí Čech, různé lidské aktivity se zde v jednotlivých obdobích odehrávaly s různou intenzitou minimálně od neolitu (*Dreslerová - Pokorný 2004, 742*). Starší doba železná je v labském údolí relativně méně zastoupena, v této době se totiž mění preference poloh a geologického podloží, a lokality se stěhují z bezprostředního labského údolí spíše k labským přítokům a na předkvarterní terasovité útvary. V době laténské tu nálezů přibývá, a doba římská představuje vrchol osidlovacích aktivit (*Dreslerová - Pokorný 2004, 743*).

Díky těmto skutečnostem je tato oblast po dlouhou dobu předmětem archeologického bádání, které se v rámci obce Tišice vztahuje zejména k parcele č. 325, poloze Kaberna - Červený mlýn a jejich okolí.

Pro období sledované v této práci má význam již první odkryv Jaroslava Böhma a Rudolfa Šanovce, který měl zachytit sídlištní aktivitu bylanské kultury. V letech 1927 – 1938 zde pak probíhal výzkum expedice American School of Prehistoric Research pod vedením profesora Vladimíra J. Fewkese, který mimo jiné zachytil sídlištní objekty bylanské kultury a období HaD – LT A. Na ten navazuje práce Vojtěcha Budinského-Kričky, později Jana Rataje, který našel blíže neurčené sídlištní objekty z doby halštatské (*Sklenář 1982*). Z novějších výzkumů je třeba zmínit systematický průzkum a nedestruktivní výzkum údolí Labe v rámci projektu Ancient Landscape Reconstruction in Bohemia (*Kuna et al., 1993*) a sběry Dagmar Dreslerové pro projekt Osídlení a holocenní vývoj údolí středního Labe (*Dreslerová et al. 2004*).

4. 3. Výzkum

Na lokalitě tišické pískovny firmy Pikaso, s. r. o. od roku 1996 probíhal archeologický dozor a předstihový záchranný archeologický výzkum prováděný Archeologickým ústavem AV ČR Praha v místech určených pro těžbu písku. Zájmovými jsou pro tuto práci sezóny 2003 a 2005, ze kterých pocházejí nálezové situace zde hodnocené.

V říjnu a listopadu roku 2003 probíhal výzkum, jehož odbornou garanci zajišťoval Martin Kuna a vedení terénních prací Patrick Foster. Během této sezóny byla prozkoumána plocha o velikosti cca 1, 45 ha, kde byly objeveny pozůstatky sídlištních i pohřebních aktivit z různých historických období, mimo jiné čtyři hroby bylanské kultury, dva malé žárové hroby z doby halštatské a dva kostrové hroby z časné doby laténské (*Foster - Kuna 2004*).

Výzkum probíhající v květnu až červnu 2005 navázal na sezónu 2003. Odbornou garanci zajišťoval opět Martin Kuna a vedení terénních prací v první fázi Patrick Foster, v druhé Daniela Marešová. Byla prozkoumána plocha 2, 38 ha, kde se nacházely pohřební a sídlištní komponenty z různých období pravěku. Pro tuto práci je podstatný nález jednoho bylanského komorového hrobu, jednoho kostrového hrobu laténského a čtvercového hrobitého příkopu nejasné funkce a datace (*Marešová – Kuna 2005*).

5. Hroby bylanské kultury

5. 1. Úvod k problematice pohřební komponenty a její kontinuity na lokalitě

Výzkum tišické pískovny zachytil pohřební i sídlištní komponenty náležející hned několika historickým obdobím. Pohřbívání zde začíná s neolitickou kulturou s vypíchanou keramikou, pokračuje přes eneolitickou kulturu nálevkovitých pohárů, kulturu únětickou doby bronzové, halštatskou bylanskou kulturu, po hroby časně laténské, téměř celé pohřebiště datované do stupňů LT B1a – C1a a malé pohřebiště mladší doby římské (*Maňková – Kubková 2007*). Podrobněji bude tato problematika rozebrána v kapitole 9.

5. 2. Prostorové souvislosti

Pohřební aktivity jednotlivých období jsou poměrně jasně odděleny i v prostoru (Obr. 5). Bylanské, časně laténské pohřby i čtvercový příkop (C), tedy objekty hodnocené v této práci se všechny nacházely na ploše o velikosti přibližně jednoho ha na západním okraji severní části plochy prozkoumané mezi lety 1996 a 2005. Časově následující pohřebiště ze stupňů LT B1a – C1a (E) se nachází asi o 400 m jižněji na při východním okraji plochy a malé pohřebiště mladší doby římské (F) asi 60 m jihovýchodně od oblasti bylansko-laténské.

5. 3. Popis objektů a nálezů ¹

Obj. 2272: Hrobová jáma obdélného půdorysu o rozměrech 2, 40 x 1, 30 x 0, 22 m se zaoblenými rohy. Orientace podle delší osy SZ – JV. V západní polovině jámy kamenný zával, v jihovýchodním rohu výklenek (Obr. 7). Hrob obsahoval 12 keramických nádob s největší koncentrací ve východní polovině jámy a kroužek ze slitiny mědi (Obr. 8). Byly zachovány gracilní kosterní pozůstatky - fragmenty lebky, volné zuby a fragmenty postkranálního skeletu. Pozůstatky patří malému dítěti ve věku kolem 3 let. Jako příměs se objevily i kosti mladého prasete.

1: Tenkostěnná terina s mírně vyhnutým okrajem, lehce vklenutým spodkem a rovným dnem. Výška 7 cm, průměr okraje 9 cm, průměr dna 5 cm. Na nádobě se objevují zbytky tuhování, z větší části je ale vnější povrch omlet až na oranžově zbarvený podklad.

2: Amforovitá nádoba, tenkostěnná nepravidelné profilace, s výrazně vklenutým hrdlem a rovným dnem. Výška 12 cm, průměr okraje 7 cm, průměr dna 5 cm. Povrch nádoby je velmi omletý, místy pokrytý bílým povlakem, přesto lze pozorovat stopy tuhování.

¹ Popisy byly vytvořeny kombinací vlastního pozorování a informací z nálezových zpráv a konzervátorských a restaurátorských zpráv L. Svobodové

4: Pravděpodobně amforovitá nádoba, tenkostěnná s rovným dnem, zachovala se část těla s výraznou maximální výdutí v horní části, rovným spodkem a rovným dnem. Výška 10 cm, průměr dna 4 cm. Vnější část černě zbarvená, často oloupaná povrchová vrstvička.

5: Část nádoby oranžové barvy s rovným dnem a rovnou stěnou.

6: Terina s nepatrně vyhnutým okrajem, oblou profilací a rovným dnem. Výška 7 cm, průměr okraje 8 cm, průměr dna 4,5 cm. Pod okrajem je zřetelné tuhování a pás rytých šrafovaných trojúhelníků. Podstatná část nádoby je poškozená erozí.

8: Pravděpodobně okraj mísy s vyhnutým okrajem. Povrch značně omletý, oranžové barvy, místy stopy tuhování.

9: Amforovitá nádoba, tenkostěnná s vyhnutým vodorovně zakončeným okrajem, vysokým kuželovitým hrdlem, zaoblenou stěnou a rovným dnem. Výška nádoby 11 cm, průměr okraje 9 cm, průměr dna 4,5 cm. Nádoba je místy omletá až na jádro střepu, nicméně je jasně vidět že původně byl celý její povrch tuhován.

10: Amforovitá zásobnice s výraznou výdutí, mírně vklenutým spodkem a rovným dnem, podhrdlí chybí, hrdlo je kuželovitě zaoblené a okraj vodorovně vyhnutý. Tenkostěnné střepy z podhrdlí se zřejmě nedochovaly vinou nepříznivých podmínek uložení. Výška těla nádoby po rekonstrukci je 20 cm, průměr horní části 10 cm, průměr dna 9,5 cm. Tělo nádoby je hladké, hnědočerné s náznakem výzdoby rytých paprsků.

11: Amforovitá tenkostěnná nádoba s výrazně odsazeným hrdlem, vyhnutým vodorovným okrajem, oblým tělem a rovným dnem o výšce 6 cm, průměru okraje 5 cm a průměru dna 4 cm. Povrch černý, hladký, lesklý, bez výzdoby.

12: Část maximální výdutě nádoby. Povrch na některých místech značně omletý, přesto je dobře patrné tuhování a rytá výzdoba ve formě linií kombinovaných s vpichy.

13: Kruhový šperk o průměru 4 cm.

Obj. 2255: Hrobová jáma obdélného půdorysu o rozměrech 1, 30 x 2, 20 x 0, 24 m (Obr. 9). Orientace podle delší osy přibližně Z-V. Hrob obsahoval 12 nádob, část z nich byla překryta kamenným závalem. Dále se zde nacházely čtyři kroužky ze slitiny mědi, které by vzhledem k pravidelnému rozmístění přibližně v rozích čtverce mohly být původně součástí nějakého stolku, na kterém stály nádoby. Byl nalezen také jeden železný nůž (Obr. 10).

1: Terina s vyhnutým okrajem, výraznou maximální výdutí v horní polovině, rovným spodkem a rovným dnem. Výška 22 cm, průměr okraje 22 cm a průměr dna 8 cm. Střepy mají okrovou barvu a na nádobě je znatelné černé malování původně asi na červeném podkladu.

- 2: Mísa s vyhnutým okrajem, nízkým hrdlem, ostře lomenou stěnou, rovným spodkem a mírně vklenutým dnem o výšce 11 cm, průměru okraje 24, 5 cm a průměru dna 11 cm. Je vyrobena ze špatně vypálené červené hlíny a jsou na ní z vnějšku patrné zbytky tuhování.
- 3: Amforovitá nádoba s rovným dnem a vklenutým spodkem zachovaná pouze od dna po maximální výduť, o výšce 22 cm, průměru okraje 24 cm a průměru dna 10 cm. Střepey jsou červeno-oranžové, na vnější straně je dobře patrné tuhování a rytá pásová výzdoba lemovaná pásy teček.
- 4: Koflík s mírně vyhnutým okrajem, nezřetelným podhrdlím, oblou stěnou, rovným spodkem a dnem bez ucha, které bylo pravděpodobně páskové, vysoko vytažené. Výška 8,5 cm, průměr okraje 14, 5 cm a průměr dna 6, 5 cm. Nádoba má červenohnědou barvu a místy je zejména uvnitř dobře patrné tuhování.
- 5: Amforovitá mísa s ostře vyhnutým okrajem, nízkým prožlabeným hrdlem a rovným spodkem postupně přecházejícím ve dno o výšce 5 cm, průměru okraje 16 cm a průměru dna 4, 5 cm. Jádro střepového materiálu má oranžovou barvu, nádoba je z obou stran potuhována, na vnitřní straně se objevují špatně znatelné zbytky vlešťování v podobě šrafovaných trojúhelníků.
- 6: Mísa s vyhnutým okrajem, poměrně výrazně zalomenou výduť, rovným spodkem a mírně vklenutým dnem o výšce 9, 5 cm, průměru okraje 24, 5 cm a průměru dna 11 cm. Nádoba je hnědé barvy a na jejím těle se vykytují zbytky tuhování.
- 7: Koflík, tenkostěnný se svislým hrdlem, výraznou maximální výduť a rovným spodkem plynule přecházejícím v mírně vklenuté dno, ucho je páskové, vysoko vytažené a napojené na přechod mezi hrdlem a tělem, napojení na okraj stejně jako okraje se nedochovalo. Výška 7 cm, průměr okraje 9, 5 cm a průměr dna 3 cm. Jádro střepu je hnědooranžové, vně i uvnitř nádoby je znatelné lesklé potuhování.
- 8: Talíř s přehnutým okrajem, výrazně profilovaný s mírně vklenutým spodkem a rovným dnem o výšce 9,5 cm, průměru okraje 52 cm a průměru dna 16, 5 cm. Talíř má hnědou barvu, uvnitř je omleté tuhování a na jeho okraji lze rozeznat stopy po šrafování.
- 9: Mísa s vyhnutým okrajem, spíše oble profilovaná, s rovným spodkem a mírně vklenutým dnem o výšce 9 cm, průměru okraje 25 cm a průměru dna 11 cm. Barva střepu je žlutohnědá, na vnějším plášti jsou dobře patrné zbytky lesklého tuhování.
- 10: Talíř s přehnutým okrajem, ostře lomený s rovným spodkem a mírně vklenutým dnem o výšce 13 cm, průměru okraje 36 cm a průměru dna 12 cm. Talíř má cihlovou barvu, jeho vnější plášť nese stopy zakouření.

11: Změť střepů patrně z více nádob, všechny mají světle hnědé jádro a jsou z obou stran potuhované.

12: Mísa s vyhnutým okrajem, rovným podhrdlím, výrazným zalomením a rovným spodkem, zachovaná jen z malé části a bez dna. Na podhrdlí zachován černě malovaný pás zavěšených šrafovaných trojúhelníků.

13: Zlomky železného nože. Zachován ve dvou kusech o celkové délce 12, 5 cm a maximální šířce 2,5 cm.

14: Kruhové předměty o průměru 3, 6 cm.

Obj. 3032: Hrobová jáma obdélného půdorysu se zaoblenými rohy o rozměrech 2, 52 x 1, 72 x 0, 46 m (Obr. 11). Orientace podle delší osy SZ – JV. V obou západních rozích kůlové jamky. Ve východní polovině se nacházely celé nádoby naskládané v sobě (Obr. 12). Lidské ostatky se nedochovaly.

1: Amforovitá zásobnice, silnostěnná s vyhnutým vodorovným okrajem, výraznou výdutí, rovným spodkem a rovným dnem. Výška 40 cm, průměr okraje 15 cm a průměr dna 12 cm. Nádoba je z vnější strany poškozena erozí, ale je znatelné, že původně byla hladká, s leštěným povrchem.

I. Část 1: Miska, tenkostěnná s mírně vyhnutým okrajem a oblým tělem přecházejícím v rovné dno. Výška 6 cm, průměr okraje 16 cm a průměr dna 5, 5 cm. Z obou stran tuhovaná, uvnitř špatně viditelná vlešťovaná výzdoba.

I – 2.: Miska, tenkostěnná s mírně vyhnutým okrajem, mírně prožlabeným podhrdlím, rovným spodkem a rovným dnem. Výška 5 cm, průměr okraje 13 cm a průměr dna 5, 5 cm. Oboustranně tuhovaná s vlešťovanou výzdobou uvnitř.

I – 3.: Mísa, středněsilná s vyhnutým okrajem, oble zalomenou stěnou, rovným spodkem a vklenutým dnem. Výška 9 cm, průměr okraje 24 cm a průměr dna 9, 5 cm. Z obou stran tuhování, uvnitř jemně rytý výzdoba kombinovaná s vpichovanou.

I – 4.: Terina s vyhnutým okrajem, lehce odsazeným hrdlem, oblým tělem a rovným dnem. Z obou stran tuhovaná.

III: Koflík, tenkostěnný s vyhnutým okrajem, páskovým uchem, mírně zaoblenou stěnou a rovným dnem. Výška 4, 5 cm, průměr okraje 8, 6 cm a průměr dna 3 cm. Oboustranně tuhovaný.

III. - 1: Okraj nádoby tuhované z obou stran. Erozí je tuhování místy omleto až na jílově žlutý střep.

III. – 2: Mísa tenkostěnná s vyhnutým okrajem a oblým tělem. Tuhování je omleto až na žlutý střep.

3: Mísa s vyhnutým okrajem, mírně prožlabeným hrdlem, zalomenou stěnou, rovným spodkem a dnem. Výška 10 cm, průměr okraje 23 cm, průměr dna 9 cm. Tuhování z obou stran a uvnitř vlešťovaná výzdoba.

4: Mísa tenkostěnná s mírně vyhnutým okrajem, lehce prožlabeným hrdlem, oblým tělem a rovným spodkem, z vnějšku tuhování. Výška 10 cm, průměr okraje 25 cm a průměr dna 11 cm.

5: Talíř s přehnutým okrajem, výrazně profilovaným tělem a mírně vklenutým dnem. Průměr okraje 30 cm a průměr dna 8, 5 cm. Na vnější straně místy pozůstatky tuhování.

6: Amforovitá zásobnice silnostěnná s vodorovně vyhnutým okrajem, kuželovitým hrdlem, výraznou horní výdutí a vklenutým spodkem a dnem. Výška 39, 5 cm, průměr okraje 14, 5 cm a průměr dna 10 cm. Hladký leštěný povrch

Obj. 4054: Hrobová jáma nepravidelného půdorysu o délce 2, 70, šířce 2, 02 a hloubce 0, 18 m. Nalezena byla celá nádoba a nákrčník z bronzu. Nebyly nalezeny žádné kosterní pozůstatky

1: Nádoba

2: Nákrčník se dvěma očky. Tvar je zdeformovaný o maximálním průměru 16 cm (Obr. 16).

Obj. 2301: Hrobová jáma obdélného půdorysu o rozměrech 3, 20 x 2, 20 x 0,30 m. Orientace podle delší osy SZ – JV (Obr. 13). Ve všech rozích komory kúlové jamky o průměru 25 cm. V severní části uložen žárový pohřeb ženy ve věku 20 – 40 let s bronzovým náramkem. Ve středu hrobové komory se nacházela část těla prasete a východně od něj železný nůž (Obr 16). Většinu výbavy tvořilo 34 kusů keramických nádob, včetně velké zásobnice v SV rohu (Obr. 14 a 15).

2: Nízká amforovitá miska s prohnutým okrajem, nízkým prožlabeným hrdlem odsazeným od těla, rovným spodkem a vyklenutým dnem. Výška nádoby 3 cm, průměr okraje 11 cm a průměr dna 3 cm. Povrch erodovaný, vnější plášť nádoby tuhovaný s vlešťovanou výzdobou na podhrdlí.

3: Část značně erodovaného plochého talíře s lomeným, mírně přehnutým okrajem, mírně prohnutou stěnou a rovným dnem. V jednom místě dobře patrný tuhovaný povrch a rytá výzdoba kombinovaná s vpichy.

4: Část těla zakuřované nádoby bez okraje.

- 5: Hladká, velmi omletá, cihlově červená mísa s vyhnutým okrajem, zalomenou stěnou a rovným spodkem bez dna, o výšce 10,5 cm a průměru okraje 24 cm.
- 6: Mísa, středněsilná s mírně vyhnutým okrajem, hrdlem výrazně odsazeným od těla, které má maximální výduť zcela dole, rovné dno. Výška 10 cm, průměr okraje 21 cm a průměr dna 6 cm. Vnější strana mísy je tuhovaná, plece jsou ozdobeny jemně rytou výzdobou v podobě zavěšených trojúhelníků.
- 7: Terina s vyhnutým okrajem, kuželovitým hrdlem výrazně odsazeným od těla s pravidelně zaoblenou stěnou a rovným dnem. Výška 15,5 cm, průměr okraje 12 cm a průměr dna 7 cm. Hladká, částečně omletá s tuhovaným povrchem. Na podhrdlí špatně znatelné vlešťování v podobě zavěšených trojúhelníků.
- 8: Terina s mírně vyhnutým okrajem, slabě odsazeným nízkým kuželovitým hrdlem, oblým tělem a vklenutým dnem, na okraji a hrdle nasazené oblé ouško. Výška 13 cm, průměr okraje 14,5 cm a průměr dna 6 cm. Povrch je značně omletý se stopami červeného malování na hrdle a černých ornamentů na výduti.
- 9: (1+9): Amforovitá zásobnice, silnostěnná s vodorovně vyhnutým okrajem, kuželovitým hrdlem, kuželovitým mírně vklenutým neodsazeným podhrdlím, pravidelně zaoblenou stěnou a rovným dnem. Výška 43 cm, průměr okraje 25 cm, průměr dna 12,5 cm. Značná část nádoby chybí, materiál je erodovaný, místy znatelné tuhování. Nádoba byla modelována v ruce s následným obtáčením a vyleštěním za sucha, na vnější straně stopy tuhování.
- 10: Široká amforovitá mísa s vyhnutým okrajem, nízkým výrazně odsazeným hrdlem, ostře lomenou stěnou, rovným spodkem a mírně vklenutým dnem. Výška 4,5 cm, průměr okraje 14 cm a průměr dna 4 cm. Původně tuhovaný povrch značně omletá až a cihlově zbarvený střep, objevuje se velmi špatně čitelná jemná rytá výzdoba.
- 11: Amforovitá nádoba s vyhnutým okrajem, kuželovitým výrazně odsazeným hrdlem, výraznou výdutí a rovným dnem. Výška 17,5 cm, průměr okraje 12,5 cm, průměr dna 7 cm. Hladký povrch, cihlová barva, místy se objevují malé pozůstatky černého malování, avšak vzor není čitelný.
- 12: Koflík s vyhnutým okrajem, výrazně odsazeným nízkým hrdlem a výrazně vklenutým dnem. Šikmo z okraje vybíhá páskové ucho okrouhlého tvaru vytažené nad okraj, otvor v uchu kulatý. Výška 7 cm, průměr okraje 11 cm, průměr dna 3,5 cm. Koflík po celém povrchu tuhovaný, na podhrdlí lemovaný rytou linií, z níž v pravidelných intervalech vystupují trojice rytých trojúhelníků.
- 13: Amforovitá nádoba s nepatrně vyhnutým okrajem, nízkým mírně vklenutým odsazeným hrdlem, oblé profilace. Dno chybí. Průměr okraje 15,5 cm.

- 14: Amforovitá zásobnice silnostěnná s vodorovně vyhnutým okrajem, výrazně odsazeným prohnutým hrdlem, výraznou výdutí, mírně vklenutým spodkem a rovným dnem. Na střepovém materiálu byla oboustranně nanese okrová engoba. Výška nádoby 55 cm, průměr okraje 36,5 a průměr dna 17, 5 cm. Povrch nádoby je hladký, nádoba byla modelovaná v ruce, následně obtáčená a za sucha vyleštěna.
- 15: Amforovitá nádoba s mírně vyhnutým okrajem a pravidelně zaoblenou stěnou, bez dna. Výška 20 cm, průměr okraje 23, 5 cm a průměr dna cca 9 cm. Jádro střepu má šedavou barvu, vnější barva je cihlově červená.
- 16: Značně erodovaný drobný střepový materiál cihlové barvy.
- 17: Mísa s vyhnutým okrajem, kuželovitým hrdlem, ostře zalomenou stěnou, rovným spodkem a rovným dnem. Výška 7,5 cm, průměr okraje 23 cm, průměr dna 10 cm. Cihlová barva, nádoba v některých místech erodovaná, na hrdle špatně čitelné černé malování ve formě šrafovaných trojúhelníků.
- 18: Terina s mírně vyhnutým okrajem, prožlabeným podhrdlím a zaoblenou stěnou. Z vnější strany zřetelné tuhování.
- 19: Talíř s vodorovně vyhnutým okrajem, ostře lomenou stěnou a rovným spodkem. Nádoba je z obou stran tuhována a uvnitř zdobena poničeným, ale dobře viditelným vlešťováním.
- 20: Mísa s vyhnutým okrajem lehce prožlabeným podhrdlím, lomenou stěnou a rovným spodkem. Materiál značně erodovaný cihlové barvy.
- 23: Mísa s vyhnutým okrajem, lomenou stěnou a rovným spodkem. Materiál značně erodovaný cihlové barvy.
- 24: Amforovitá nádoba se zaoblenou stěnou lehce vklenutým spodkem a rovným dnem. Z vnější strany lze rozeznat zbytky potuhování.
- 25: Amforovitá mísa s téměř neznatelně vyhnutým okrajem, lehce odsazeným podhrdlím, zaoblenou až čočkovitě stlačenou stěnou, rovným spodkem a vklenutým dnem. Střepový materiál okrový, zvenku je nádoba tuhovaná, na podhrdlí zdobena svislými vlešťovanými čárkami a na plecích rytím kombinovaným s vtlačenými důlky.
- 26: Mísa s vyhnutým okrajem lehce prožlabeným podhrdlím, lomenou stěnou a rovným spodkem.
- 27: Mísa s vyhnutým okrajem lehce prožlabeným podhrdlím, lomenou stěnou a rovným spodkem.
- 28: Amforovitá nádoba s vyhnutým okrajem, kuželovitým hrdlem výrazně odsazeným od těla, zaoblenou stěnou a rovným spodkem a dnem. Z venku lze rozpoznat omleté tuhování. Výška 8 cm, průměr okraje 8,5 cm a průměr dna 5 cm.

29: Mísa tenkostěnná s lehce vyhnutým okrajem, prožlabeným hrdlem, odsazeným od těla nevýraznou lištou lomenou stěnou a rovným spodkem a dnem. Výška 10 cm, průměr okraje 19,5 cm a dna 8 cm. Okrová barva. Modelována v ruce s následným obtáčením, na povrchu nepatrné pozůstatky tuhování.

30: Terina tenkostěnná s vyhnutým okrajem, prožlabeným lehce odsazeným hrdlem hrdlem, zaobleným tělem, lehce vklenutým spodkem a rovným dnem. Z venku tuhovaná s jemně rytou výzdobou na hrdle a plecích. Výška 13 cm, průměr okraje 12 cm a průměr dna 6 cm. Nádoba modelována volně v ruce, poté obtáčena, vyleštěna za sucha a poté ponořena do grafitové lázně nebo grafitem v tenké vrstvě potažena.

31: Amforovitá mísa tenkostěnná s vyhnutým okrajem a zaoblenou stěnou plynule přecházející ve dno. Na vnější straně tuhovaná s velmi špatně znatelným vlešťováním v podobě svislých čárek na hrdle. Výška 8 cm, průměr okraje 23 cm, průměr dna 8 cm. Nádoba modelována volně v ruce, poté obtáčena, vyleštěna za sucha a poté ponořena do grafitové lázně nebo grafitem v tenké vrstvě potažena.

32: Nálevkovitý tenkostěnný koflík s páskovým vysoko vytaženým uchem a zaoblenou stěnou plynule přecházející ve dno. Výška 12 cm, průměr okraje 12 cm, průměr dna 4 cm. Tuhovaný z obou stran.

33: Miska s mírně vyhnutým okrajem, vysoko vytaženým páskovým uchem, oblou stěnou, rovným spodkem a dnem. Výška 9 cm, průměr okraje 17,5 a průměr dna 9 cm. Z obou stran tuhovaná, tuhování z vnitřní strany značně vyžilé.

34: Koflík s vyhnutým okrajem, výrazně odsazeným nízkým hrdlem a výrazně vklenutým dnem. Šikmo z okraje vybíhá páskové ucho okrouhlého tvaru vytažené nad okraj, otvor v uchu kulatý. Stěp je oboustranně potahován.

35: Koflík oblé profilace s rovným dnem s malým páskovým uchem. Z obou stran tuhovaný, z vnější strany tuhování omleté až na cihlově zbarvené jádro střepu. Výška 4,5 cm, průměr okraje 9,5 a průměr dna 4,5 cm.

36: Bronzový náramek o průměru 8 cm

37: Železný nůž o dochované délce 10,3 cm a maximální šířce 2,5 cm.

38: Zlomky kovových předmětů

5. 4. Vyhodnocení pohřebního ritu

Bylanské hroby v Tišicích ve všeobecném měřítku odpovídají charakteristikám, které jsou pro hroby této kultury známy.

Orientace velkých komorových hrobů je ve všech případech podle delší osy SZ – JV, neodpovídá tedy zcela ani převažující orientaci V – Z v severozápadočeské skupině, ani orientaci S – J skupin středočeské a východočeské.

V Tišicích byly prozkoumány celkem tři velké kostrové hroby, jeden velký žárový a jeden jámový. Bohužel se v těchto objektech nedochovalo mnoho kosterního materiálu a tak není možné příliš operovat s antropologickými daty.

Co se konstrukce velkých hrobů týče, všeobecně se předpokládá, že původně byly jejich komory buď vydřevené, nebo obložené lomovými kameny (*Koutecký 1968, 436*). Nepřímým dokladem těchto konstrukcí jsou kamenné závaly v zásypu hrobů (*Koutecký 1968, 435*) nebo negativy kůlových jamek v rozích hrobu (*Koutecký 1968, 436*). Oba případy se objevují i v Tišicích. V hrobě č. 2272 byla severozápadní polovina jeho plochy zavalena kamennou destrukcí, v hrobě č. 2255 byla kamennou destrukcí překryta část keramických nádob, v hrobě č. 3032 bylo v rozích v severozápadní polovině po jedné kůlové jamce a v hrobě č. 2301 byly kůlové jamky ve všech čtyřech rozích. Kromě hrobu č. 4054 mají všechny velké hroby obdélný půdorys se zaoblenými rohy.

Při hodnocení pohřebního ritu se tradičně používá Kouteckého kombinačních skupin. Koutecký převzal základní členění z práce Geoga Kossacka (*Kossack 1959*), upravil ho a definoval pak skupiny pomocí českého materiálu. Na rozdíl od Kossacka, který rozdělil hroby do dvou základních skupin (se zbraněmi, postroji a vozy nebo bez nich) a několika dalších podskupin, používá Koutecký pro dělení i vnějších kritérií jako jsou rozměry, podoba konstrukce a podobně (*Koutecký 1968, 402*). Bylanské hroby se tak dělí na tři kombinační skupiny (KS), které se dále dělí na podskupiny. Pro KS I jsou charakteristické hroby s delší stěnou o rozměrech 300 – 560 cm a větší plochou (5,4 – 25,6 m²), přičemž v podskupině KS I – 1 se vyskytují vozy, zbraně, postroje, ozdoby a keramika, v podskupině KS I – 2 postroje, zbraně, ozdoby a keramika a v podskupině KS I – 3 je výbava chudá. KS II je charakterizována jámovými hroby s delší stranou o rozměrech 80 – 300 cm a plochou 0,4 – 10 m². Její podskupina KS II – 1 má výbavu relativně bohatší a KS II – 2 relativně chudší (*Koutecký 1968, 442*). Poslední skupinu, KS III, představují hroby popelnicové okrouhlého nebo oválného tvaru o velikosti 30 – 100 cm. Tato skupina se dále dělí na čtyři podskupiny – popelnicový, kombinovaný popelnicový a jamkový, jamkový nebo neurčený hrob (*Venclová 2008a, 60*).

V Tišicích je KS I zastoupena pouze jedním hrobem, a sice obj. 2301. Tento hrob náleží do podskupiny KS I – 3 jelikož se v něm našlo velké množství keramiky, kovové ozdoby a nůž, ale chybí součásti postroje. Nejpočetnější zastoupení má KS II a to jak podskupina s relativně bohatšími hroby (obj. 2272, 2255), tak i skupina s hroby relativně chudšími (obj. 3032, 4054).

Na hodnoceném pohřebišti se vyskytl i milodar rituálního charakteru. Ve středu hrobové komory obj. 2301 byly nalezeny kosti prasete a nedaleko nich se nacházel železný nůž. Kostí vepře v kombinaci s nožem se s převahou vyskytují ve velkých hrobech (*Koutecký 1968, 460*), i v tomto případě jsou tedy v Tišicích dodrženy zvyklosti pohřebního ritu. Samotný nůž se, tak jak je tomu v obj. 2255, vyskytuje obvykle v kombinačních skupinách I – 2 a II – 1, samotné kosti prasete (obj. 2272) pak ve všech skupinách velkých hrobů (*Koutecký 1968, 460*).

Z výše uvedeného vyplývá, že Tišické bylanské pohřebiště se nijak zásadně nevymyká zvyklostem této kultury. Vzhledem k absenci hrobů náležejících kombinačním skupinám I – 1 a I – 2 se jedná spíše o pohřebiště chudší. Z hlediska tradičního názoru na sociální diferenciaci zde v podstatě chybí „knížecí“ vrstva a zdejší hroby patřily spíše „svobodným jedincům beze zbraní“ (*podle Koutecký 1968, 477*) a to jak bohatším (obj. 2272, 2255, 2301), tak chudším (obj. 3032, 4054). Některé z novějších názorů se ovšem od takovýchto sociálních interpretací distancují a spíše konstatují, že struktura společnosti byla v daném období velmi složitá a zatím není možno ji jednoznačně interpretovat (*podle Venclová 2008a, 156*).

5. 5. Typologie nálezů

5. 4. 1. Keramika

Největší část movitých nálezů z objektů zařazených do kultury bylanské tvoří keramika. Tišické keramické nálezy v zásadě odpovídají klasickému typologickému spektru bylanské kultury, vyskytují se amforovité zásobnice, amforovité nádoby, mísy, teriny, koflíky, talíře. Výzdoba nádob taktéž nevybočuje, objevuje se rytí, vlešťování a malování, případně kombinace. Z motivů se objevují několikacípé růžice, zavěšené trojúhelníky nebo šikmé linie. Většina keramiky je na povrchu značně poškozena, což například znemožňuje rekonstruovat jejich výzdobu, jelikož se dochovala pouze v nic neříkajících skvrnách, nebo je povrch nádoby sedřený až na jádro střepu.

Bylo nalezeno celkem 72 kusů keramiky nebo jejích fragmentů. Z celkového počtu bylo pro zhodnocení v této práci k dispozici 67 kusů a typologicky se jich podařilo určit 61 (Tab. 1).

Počet keramických nádob v hrobech se pohybuje od jednoho kusu (obj. 4054) do pětatřiceti kusů (obj. 2301). V analyzovaném souboru bylo rozlišeno 7 základních typů, a to amforovité zásobnice, amforovité nádoby, teriny, amforovité mísy, mísy, talíře a koflíky. Největší část souboru tvoří mísy (20 ks), dále amforovité nádoby (10 ks), teriny (8 ks), koflíky (7 ks) amforovité zásobnice (6 ks), amforovité mísy (5 ks) a talíře (5 ks) (Graf 1).

Amforovité zásobnice

Nejvýraznějším typem v souboru jsou velké zásobnice (Obr. 17), obvykle nazývané amforovité. Ve třech případech není zachováno podhrdlí, nicméně původní tvar nádob je poměrně dobře zřetelný. Ve dvou z objektů byly zásobnice dvě (2301, 3032), ve dvou případech jen jedna (2272, 4054), v objektu 2255 buď zcela chybí, nebo nebyla pro účely této práce k dispozici. Amforovité zásobnice se mohou dělit na dvě varianty – štíhlou a vysokou nebo nižší baňatou (Venclová 2008a, 49). V Tišicích lze rozpoznat obě varianty. Štíhlou a vysokou variantu reprezentují nádoby 3032-6 a 2301-1+9. Nižší a baňatou pak 2272-10, 2301-14 a 3032-1. U zásobnice z objektu 4054 nebylo možno kvůli fragmentárnosti materiálu možno variantu určit.

Amforovité nádoby

Poměrně početnou skupinu tvoří amforovité nádoby (Obr. 18 dole). Pod tímto pojmem se rozumí dvojdílná nádoba se zřetelně odsazeným hrdlem, výdutí v horní části těla, jejíž výška je větší než šířka (Sklenář 1998, 18). Nejpočetnější zastoupení měly v objektu 2301, kde bylo nalezeno pět kusů, dále v objektu 2272 čtyři kusy a v objektu 2255 jeden kus.

Amforovité mísy

Skupinu amforovitých mis (Obr. 18 nahoře), zastoupených čtyřmi kusy z objektu 2301 a jedním z objektu 2255, můžeme dále dělit na variantu velkou baňatou či malou nízkou (Venclová 2008a, 49). První varianta je reprezentována nádobou 2301-25, všechny ostatní amforovité mísy s čísly 2255 – 5, 2301-2, 6, 10, 31 se řadí k variantě druhé.

Teriny

V Tišicích se teriny (Obr. 19 nahoře) vyskytují od jednoho kusu (2255, 3032), přes dva (2272) až čtyři kusy (2301). Obecně mají teriny baňaté tělo, nízké a úzké hrdlo, vyhnutý okraj a někdy malé ouško u okraje (Venclová 2008a, 49). Ve většině případů se jedná o poměrně velké nádoby, dvě teriny jsou oproti ostatním výrazně menší. V jednom případě (2301-8) se vykytuje malé oblé ouško vycházející z okraje.

Mísy

Jednoznačně nejpočetnějším typem jsou v souboru mísy (Obr. 20). Jejich počty se v jednotlivých hrobech pohybovaly od osmi kusů (2301), přes šest (3032), čtyři (2255) až po jeden kus (2272). Ve většině případů lze rozeznat variantu se zalomenou stěnou, pouze snad ve dvou by se mohlo jednat o variantu se zaoblenou stěnou (3032 – III – 2., 2255 – 5) (*podle Venclová 2008a, 49*).

Koflíky

Koflíky (Obr. 19 dole) jsou zastoupeny celkem sedmi kusy, čtyřmi v objektu 2301, dvěma v objektu 2255 a jedním v objektu 2272. Ucha na nich jsou buď pásková vysoko vytažená, a nebo masivnější vytažená pouze mírně a více zakulacená. Povrch všech koflíků je opatřen tuhováním, na dvou (2301 – 12, 34) se vyskytuje drobná, jemně rytá výzdoba.

Talíře

Talířů (Obr. 21) se v souboru nachází celkem pět - tři velké stupňovité a dvě talířovité mísy (2301 – 1, 19). Kromě kusu 2255 – 10 jsou všechny potuhované a talíř 2301 – 3 je navíc zdoben rytím a vpichováním, podobně jako talíř 2301 – 19, který je zdoben vlešťováním

Výzdoba

Pro bylanskou keramiku, stejně jako pro celý západohalštatský okruh je typická bohatá geometrická výzdoba (*Venclová 2008a, 51*). Nejstarší geometrický výzdobný styl se vyvinul v jihovýchodní Evropě, na řecké pevnině a ostrovech při pobřeží Malé Asie mezi lety 900 a 750 BC (*Koutecký 2001b, 307*). Rytá nebo barvami malovaná geometrická výzdoba se rozšířila nejdříve na západ (Itálie) a sever (Balkán) a odtud také do středoevropského prostoru. Malovaná keramika se objevuje především v bylanské kultuře, v ostatních je vzácnější. V případě bylanské keramiky tvořila zpravidla spodní vrstvu malování červenožlutá engoba a k samotnému malování se používala nejčastěji barva černá, zřídka červenohnědá a jen vzácně bílá nebo žlutá. Malování se nejčastěji nacházelo na výduti nebo hrdle nádoby, zejména na amforách, amforovitých nádobách, někdy také na talířích a mísách. Talíře a mísy byly na vnitřní straně spíše zdobený vlešťováním potuhovaného povrchu (*Koutecký 2001b, 308*).

V hodnoceném souboru se vyskytuje výzdoba rytím, vypichováním, vlešťováním, malováním či jejich kombinacemi. Motivy jsou typicky geometrické, ve většině případů tvořené šrafovanými trojúhelníky.

Technologie výroby a povrchová úprava

Vizuálně lze rozpoznat dva převažující materiály, ze kterých byla tišická keramika vyráběna. Buď z hlíny, která má po vypálení na povrchu cihlově červenou barvu, nebo z hlíny

na povrchu okrové až šedavé. Konzistence materiálu se liší od střepů z jemně plavené hlíny po hlínu s makroskopicky dobře pozorovatelnou příměsí ostřiva.

Na některých nádobách je patrné, že byly vyráběny z ruky spojováním na sebe navazujících válečků a následně obtáčeny na pomalu se otáčející desce (zejména amforovité zásobnice z objektu 2301). Některé nádoby jsou v důsledku ruční výroby značně asymetrické (2272 – 2). Povrchová úprava je nejčastěji provedena tuhováním, méně často vyleštěním povrchu za sucha (amforovité zásobnice z objektů 2301 a 3032) nebo natřením leštěného povrchu engobou (2301 - 14). Z celého souboru bylo zcela bez výzdoby či výraznější povrchové úpravy (nebo nebylo kvůli erozi tyto úpravy rozeznat) pouze 11 nádob či jejich fragmentů.

Použití grafitu

Tuhování povrchu nádob stejně jako keramika tuhová, kdy je grafit přidán přímo do těsta, se poprvé vyskytují v kultuře s lineární keramikou. V kultuře s vypíchanou keramikou tuhová keramika chybí a objevuje se ojediněle pouze keramika potuhovaná. Tuhování povrchu nádob se postupně navrácí ve starší době bronzové a plynule přechází až do doby halštatské, přičemž v jejím závěru se znovu objevuje i keramika tuhová (*Hlava 2006, 18 - 23*). Využití grafitu pokračuje i v následujících obdobích.

Grafitová keramika vykazovala oproti obyčejné lepší technologické vlastnosti – není tak náročná na teplotu a dobu výpalu a po něm je ohnivzdornější, méně tříštivá a nasákavá (*Golec 2003, 119*).

Na čtyřiačtyřiceti kusech tišické keramiky je znatelná úprava potuhováním v různém stadiu omletí. Některé nádoby zůstaly i přes dlouhodobé uložení v nepříznivých podmínkách kovově lesklé, jiné, mají tuhování omleté až na jádro střepu. Na téměř polovině těchto nádob se zároveň vyskytla výzdoba buď vlešťováním, rytím nebo kombinace rytí a vypichování.

Malování

Pouze pět nádob či jejich fragmentů ze souboru bylo zdobeno malováním. V jednom případě se jedná o černé malování na červeném podkladě, jinak je zdobení vyvedeno pouze černou barvou.

Vlešťování

Ze 44 potuhovaných nádob bylo 10 zdobeno vlešťováním, v několika případech v podobě malých svislých čárek pod okrajem pláště nádoby, častěji však jako rastrová nebo geometrická výzdoba uvnitř nádoby.

Rytí a vpichování

Další dodatečnou úpravu potahovaných nádob představuje rytí a vypichování motivů. V souboru bylo rytím zdobeno 6 nádob a rytím kombinovaným s vypichováním 5. Tato výzdoba se vyskytuje jak na pláštích, tak uvnitř nádob.

Výzdobné motivy

Spektrum výzdobných motivů na tišické keramice není závratně široké a nijak nevybočuje z tradice geometrické výzdoby bylanské kultury. Kromě jednoho esovitého motivu na terině 2255-1 jsou všechny motivy geometrické, tvořené malovanými, vlešťovanými či rytými liniemi nebo různě vyplňovanými trojúhelníky.

Nejreprezentativnějším příkladem ryté výzdoby je vnitřek mísy 3032-I-3 v podobě šesticípé hvězdice, jejíž obrys je vytvořen vpichovanými a rytými linkami, střed v prostoru dna je rozdělen na čtvrtiny, přičemž dvě protilehlé jsou jemným rytím vyšrafovány a olemovány tečkami a prostor mezi jednotlivými cípy hvězdice je taktéž jemně vyšrafován. Motiv hvězdice se snad objevuje i na talíři 2301-3. Kvůli značné erozi není možno rozeznat ani polovinu z celkové plochy zdobené jemným rytím, nicméně výzdoba je tvořena rytými pásy, které v různých směrech vyplňují tvar trojúhelníku. Zdánlivě chaoticky působí vlešťovaná výzdoba na talíři 2301-19, tvořená různě silnými liniemi a šrafovanými trojúhelníky, bohužel více jak polovina nádoby není dochována a výzdoba je v některých částech nečitelná. Další přibližně hvězdicovitý motiv je precizně vyveden vlešťováním na misce 3032-I-2.

Motiv zavěšených trojúhelníků lze pozorovat na podhrdlí terin 2301-7 a 2272-6. V obou případech jsou tvořené jemným rytým šrafováním. Trojice trojúhelníku v pravidelných rozestupech nasazených na poněkud křivou linku lemující obvod hrdla zdobí koflík 2301-12.

Chemicko-technologický rozbor keramiky

V roce 2009 zpracovala v rámci bakalářské práce na Ústavu skla a keramiky VŠCHT Karolina Vítovcová čtyři nádoby z objektu 2301 (konkrétně 2301 – 30, 29, 14, 1), které také zrestaurovala. Na neumístěných střepech a zlomcích tuhování byly provedeny analýzy XRF - stanovení chemického složení, XRD - stanovení mineralogického složení, mikroskopická analýza - stanovení mineralogického složení a uspořádání mikrostruktury a Ramanova spektroskopie - stanovení obsahu uhlíku na povrchu/ve střepové hmotě (Vítovcová 2009, 29 – 30). „Chemické složení všech vzorků je až na malé odchylky téměř totožné. Proto lze předpokládat, že se může u všech nádob jednat o stejnou výchozí surovinovou směs. U všech vzorků je lehce zvýšené množství železitých pigmentů, které ovlivňují spolu s teplotou výpalu

výslednou barevnost střepu (*Vitovcová 2009, 34*). Všechny vzorky mají mineralogické složení velmi podobné. Hlavními složkami střepu jsou křemen, živce draselné i sodnovápenaté a slídy (*Vitovcová 2009, 35*). Ramanovou spektroskopií byl u vzorků nádob 2301 – 1, 29, 30 potvrzen uhlík v povrchové vrstvě střepu ve formě grafitu, což přímo potvrzuje předpoklad tuhované vrstvy (*Vitovcová 2009, 29 – 36*).“ Z mikroskopického hodnocení vzorků vyplývá, že „textura vzorku teriny 2301 – 30 je velice jemná s dobře patrnou uspořádanou strukturou. Díky tomu lze předpokládat, že nádoba byla přinejmenším tvarována tahem z ruky. Textura misky 2301 – 29 je jemná a orientace zrn mírně uspořádaná, což značí tah a modelaci misky z ruky. Textura zásobnice 2301 – 14 je jemnozrná s většími zrny ostřiva a hmota materiálu je mírně orientovaná. Na obou stranách střepu byla identifikována vrstva engoby. Jako ostřívo byly identifikovány velké úlomky z jiného keramického materiálu. Zásobnice 2301 – 1 má velice hrubozrnou texturu s velkými zrny ostřiva, která nemá žádnou orientaci. Střep je opatřen jemnozrnou engobou, na kterou je z vnější strany nanášena ještě tenká vrstvička tuhy (*Vitovcová 2009, 37 – 41*).“ Bohužel v poměru k celkovému množství keramických nádob bylanské kultury z Tišic se jedná pouze o malý vzorek, tudíž není možno dělat větší závěry. Nicméně i přesto se jedná o zajímavý náhled do problematiky tuhované keramiky a potvrzení potřeby provádět podobné analýzy na keramice v budoucnosti.

5. 4. 2. Kovové předměty

Kovové milodary se v Tišických bylanských hrobech vyskytovaly jen ve velmi malém množství. Nejvíce jich bylo uloženo v obj. 2301 - jednalo o bronzové nebo železné zlomky pravděpodobně šperků (předpokládá se nákrčník, jehlice a druhá jehlice nebo hřebík) a jeden celý náramek a železný nůž. Jeden náramek a čtyři malé kroužky z bronzu byly nalezeny v obj. 2272, jeden železný nůž v obj. 2255 a jeden bronzový nákrčník v obj. 4054. Je tedy možno uvést, že jsou zastoupeny kategorie kruhového šperku (nákrčník a náramky), nástrojů (dva nože) a čtyři kroužky nesnadno určitelné funkce.

Nákrčník

Jediný celý nákrčník (Obr. 16) byl nalezen v obj. 4054, který neobsahoval žádné kosterní pozůstatky, takže není možné určit, zda se původně nacházel ve funkční poloze. Nákrčník je vyroben z tenkého bronzového drátu a na obou koncích je zakončen očky. V hrobech bylanské kultury se běžně nacházejí typy s očkem a háčkem nebo se dvěma háčky. Nákrčníky zakončené dvěma očky jsou doloženy již v období kultur popelnicových polí (*Půlpán 2012, 39*). Výzdoba na nákrčníku bohužel není rozeznatelná.

Náramky

Dva podobné tyčinkovité náramky byly objeveny po jednom kuse v objektech 2272 (Obr. 8) a 2301 (Obr. 16). Oba jsou jednoduché s rozpojenými konci bez výrazného zakončení a bez rozpoznatelného zdobení. Náramek z obj. 2272 je má dosti malý průměr (4 cm), což koreluje se skutečností, že v tomto objektu bylo pohřbeno dítě.

Nože

Oba nalezené nože patří k menším typům, které jsou považovány za nástroje (*podle Venclová 2008a, 52*). Nůž z objektu 2301 (Obr. 16) zcela odpovídá běžnému tvaru bylanských menších nožů s prohnutou čepelí, zahnutým ostřím a je zakončený řapem. Nůž z objektu 2255 (Obr. 10) nemá hrot ani řap zachovaný, ale vzhledem k obloukovitému zahnutí čepele lze předpokládat, že se jedná o stejný typ jako předchozí.

Bronzové kroužky

Čtyři bronzové kroužky (Obr. 10) nalezené v objektu 2255 by podle hypotézy v nálezové zprávě (*Foster – Kuna 2004*) mohly být původně součástí stolku, na kterém byly umístěny nádoby. Existence takového stolku je v podstatě nedoložitelná kvůli nedochování organického materiálu, ze kterého by mohl být vyroben. Podobné bronzové kruhy mohou být také součástí koňského postroje. Jejich funkční zařazení je ovšem velmi problematičké, teoreticky by také mohly figurovat jako ozdoba oděvu nebo těla (*Půlpán 2012, 94*).

5.6. Pokus o přesnější dataci

Všechny výše hodnocené objekty jsou rámcově datovány do období kultury bylanské. Na základě počtu keramiky v hrobech a její charakteristiky, je možné se pokusit o přesnější dataci.

První záležitostí, na které lze pozorovat chronologický vývoj je malování na keramice. Od stupně Ha C1 se vyskytuje černé malování, od stupně C2 červené (zejména jako podklad pod černě malované ornamenty), od stupně C3 okrová a ve stupni D1 malba mizí (*Venclová 2008a, 49, 50*). V průběhu času se měnil také počet nádob v hrobech od počtu do třiceti ve stupni Ha C1, čtyřiceti (Ha C2) až po sedmdesát (Ha C3). V posledním stupni klesá na maximálně deset kusů (*Venclová 2008a, 60*). Chronologicky citlivým tvarem jsou teriny, jejichž výskyt lze zařadit do staršího a spíše počátku středního období (*Koutecký – Spurný 1999, 309, 310*).

V souboru tišické keramiky se vyskytuje 5 malovaných nádob, jedna (2255-1) s černou malbou na červeném podkladě. Maximální počet nádob v jednom objektu byl 35 kusů. Teriny jsou zastoupeny osmi exempláři, a v každém hrobě mimo obj. 4054 se

vyskytovala alespoň jedna. Po kombinaci těchto faktů by tisícové hroby mohly být zařazeny do stupňů Ha C2 – C3 relativní chronologie.

6. Žárové halštatské hroby

6. 1. Popis objektů a nálezů

Obj. 2282: Žárový hrob kruhového půdorysu o průměru 0, 33 m a hloubce 0, 13 m (Obr. 22). Obsahoval zlomky keramiky a roztavených artefaktů ze slitiny mědi. V sáčku s nálezy se nacházelo mnoho keramických zlomků. Střepový materiál tmavě šedý, s příměsí drobných kamínků.

Obj. 4013: Žárový hrob kruhového půdorysu o průměru 0, 40 m. Urna, která se v něm nacházela, byla vytažena bagrem. Jako urna byla použita silnostěnná nádoba s šedým vnitřkem střepu a makroskopicky dobře viditelná příměs v podobě drobných kaménků.

6. 2. Vyhodnocení pohřebního ritu

Fragmentárnost materiálu spolu s mechanickým narušením hrobů samotných v souvislosti s jejich malou hloubkou bohužel neumožňují přesnější dataci nežli doba halštatská. Obecným problémem takovýchto popelnicových hrobů, pokud obsahují nevýraznou keramiku, je určení zda patří bylanské kultuře nebo až pozdně halštatským plochým popelnicovým pohřebištím (*Koutecký 1968, 472*).

V Tišicích se v obou případech jedná o hroby, které lze zařadit do skupiny III – 1 podle Kouteckého. Takovéto hroby se vyskytují během trvání bylanské kultury v celé oblasti jejího výskytu, buď společně s hroby kostrovými, nebo tvoří samostatné hřbitovy při obvodu bylanské kultury (*Koutecký 1968, 472*). V pozdní době halštatské se plochá žárová pohřebiště vyskytovala zejména v severozápadní části jižních Čech, dále při severní části západočeské sídelní oblasti, v menším počtu ve středních a severozápadních Čechách a v malých skupinkách v Čechách východních (*Venclová 2008a, 140 – 141*).

7. Laténské hroby

7. 1. Popis objektů a nálezů

Obj. 2254: Obdélná až oválná hrobová jáma zužující se směrem k nohám pohřbeného, orientace Z-V (Obr. 23) Kostra byla uložena ve skrčené poloze na levém boku s hlavou směřující k JV, předloktí horních končetin byla uložena přes dutinu břišní. Podle antropologického určení se jedná o plně dospělého muže ve věku 35 – 45 let (adultus II – maturus I), který měl silně obroušený chrup, přičemž atypické obroušení horní pravé stoličky naznačuje, že na pravé straně pravidelně něco žvýkal. Postkraniální skelet jedince byl robustní s výrazným reliéfem svalových úponů a oploštěním těla stehenní a holenní kosti, takže je pravděpodobné, že svalstvo upínající se horní třetinu diafýzy těchto kostí, bylo více zatíženo. Jedinec byl vysoký přibližně 170,9 cm (*Stránská 2004*). Jako milodary se vyskytovaly železné předměty (Obr. 24).

- 1: Pasová zápona trojúhelníkového tvaru. Celková délka 80 mm, maximální šířka 59 mm
- 2: Kruhový šperk se zapínáním na závlačku. Celkem tři kusy o průměrech 94, 88 a 14 mm.
- 3: Železná jehlice s diskovitou hlavicí. Hlavice průměr 14 mm, celková délka jehlice cca 670 mm.
- 4: Železný špičatý předmět s náznaky organické násady o dochované délce 55 mm.
- 5: Zbytky železného okutí

Obj. 3054: Obdélná až oválná hrobová jáma, orientace Z-V (Obr. 25). Na hrob byly uloženy velké kameny pokrývající celou jeho plochu, navíc bylo několik velkých kamenů umístěno i přímo na horní polovině těla pohřbeného, určení pohlaví jedince je sporné. Podle lebečních znaků se jedná spíše o ženu, nicméně charakter zranění ukazuje spíš na muže. Jedinec měl zhojenou trepanaci v levé polovině čela (Obr. 26) a zhojené zlomeniny obou kostí levého předloktí a levého bérce (*Stránská 2004*). Na milodary byl hrob poměrně chudý (Obr. 27)

- 1: Opaskové kroužky o průměru 38 mm.
- 2: Pasová zápona trojúhelníkového tvaru o celkové délce 82 mm a maximální šířce 45 mm

Obj. 2349 (*podle Sankot – Marešová – Foster 2007, 300*): Obdélná hrobová jáma o rozměrech 2, 30 x 0, 82 x 0, 69 m, která byla zčásti obložena lomovým opukovým kamenem (Obr. 28). Kosterní pozůstatky pohřbeného byly velmi poničené, tělo bylo orientováno SSV – JJZ, s hlavou k S. Pohřbený byl muž gracilní postavy zhruba ve věku 15 – 17 let. Mrtvý byl vybaven mečem a dalšími kovovými předměty (Obr. 29, 30).

- 1: Železný meč v pochvě s rukojetí přibližně čtvercovitého profilu. Jablko rukojeti má tvar zvlněných křidélek, organické obložení rukojeti bylo přichyceno osmi nýty. Zaoblený jílec meče plynule přechází do těla čepele s chybějící špičkou, která má kosočtverečný profil bez žebra. Zachovaná délka meče je kolem 600 mm. Pochva meče se skládá ze dvou obloukovitě prohnutých plátů bez žebra, přičemž přední plát svými ohnutými okraji svírá zadní plát a tím je zajištěno jejich spojení.
- 2: Železný hrot kopí bez botky. Zachovaná délka hrotu činí 138 mm. Tvar hrotu má těžiště ve spodní části, středem listu probíhá výrazné žebro, konec tuleje zdoben vodorovným žlábkem, kterým prochází otvor na připevnění hrotu.
- 3: Dva celé a jeden poloviční plný kroužek se stopami organického pásu, pravděpodobně koženého.
- 4: Úlomek železné spony s parabolicky klenutým lučíkem osmičkovitého tvaru, patkou s půlkulovitou vložkou přichycenou kovovým nýtem, a vinutím s vnější tětivou a 2x3 závity.
- 5: Ovčácké nůžky o celkové délce 196 mm s obloukem rukojeti ve tvaru písmene U. Rukojeť i konce čepelí byly obaleny několika vrstvami textilu.
- 6: Břitva s obloukovitě prohnutou, kruhovitě zakončenou rukojetí. Přikorodovaná na nůžkách.
- 7: Zlomky nožů. Jeden z nich má páskovou rukojeť a čepel spíše kratších rozměrů s obloukovitým ostrím.
- 8: Šest zlomků tyčinkovitých nástrojů čtyřúhelníkového průřezu.
- 9: Jeden zlomek ploché tyčinky.
- 10: Sedm zlomků tyčinkovitých nástrojů různých průřezů.

7. 2. Vyhodnocení pohřebního ritu

Kostrové pohřby z doby laténské jsou v Čechách obvykle uloženy v natažené poloze na zádech, s rukama podél těla a s hlavou orientovanou k severu. V případě jiné polohy celého těla a dalších odlišností (malá výbava, poničená výbava, hrob mimo centrální pohřebiště) se uvažuje o sociálních příčinách. Častou odchylkou je zejména uložení jedince na boku (*Venclová 2008b, 86*), které se v Tišicích vyskytuje hned dvakrát (obj. 2254, 3054). Významnou odchylkou je orientace odlišná od severojižní. Malé odchylky mají patrně souvislost s ukládáním pohřbů v různých částech roku, ty větší mohly mít hlubší význam (*Venclová 2008b, 86*). I takováto situace se v Tišicích vyskytla – pohřbení v objektech 2254 a 3054 byli orientováni JZ-SV (s hlavou směřující na JZ). Neobvyklá podoba pohřebního ritu může být důsledkem nestandardního postavení pohřbeného jedince už během života, například kvůli jeho duševním odlišnostem (*Pauli 1975, 166*).

Další výjimečnost představuje patologie jedince z hrobu 3054. Pohřbený (případně pohřbená) měl na levé polovině čela zhojenou trepanaci. Trepanace je jedním z nejstarších chirurgických zákroků prováděných na hlavě (*Malyková 2002, 293*). Mohla být prováděna několika způsoby – škrábáním, řezáním, vrtáním nebo jejich kombinacemi. Důvody pro její provádění se obvykle dělí na tři okruhy – terapeutický, magicko-terapeutický nebo magicko-rituální. V prvním případě se jedná o zákrok při zraněních hlavy jako je fraktura lebky, poranění kůže či otřes mozku, jejichž příčiny lze trepanací odstranit. Ve druhém případě se předpokládalo, že zdravotní obtíže (dlouhodobé bolesti hlavy, závratě, zápal mozkových blan, křeče, epilepsie, duševní poruchy nebo intrakraniální nádory) způsobují zlí duchové a i v tomto případě bylo možno příčiny nemoci trepanací odstranit. Ve třetím případě trepanaci podstupoval zdravý jedinec a zákrok mu měl zajistit magickou ochranu před trepanací v budoucnu nebo dlouhověkost (*Malyková 2002, 310*). V případě jedince z Tišic můžeme uvažovat o důvodech terapeutických, kdy by v souvislosti se zraněními postkranálního skeletu mohlo jít o léčbu zranění z boje. Druhou možností je trepanace důvodů magicko-terapeutických. Jelikož bylo na horní části těla zemřelého položeno několik velkých kamenů, mohlo se jednat například o jedince stíženého nějakou duševní chorobou (ve středověku bývají podobné odchylky dokonce dávány do souvislosti s vírou ve vampýry (*Waldhauser 1999, 37*)).

Pohřeb v hrobě 2254 vykazuje také nezvyklé charakteristiky, jako je už výše zmíněná orientace JZ – SV nebo horní končetiny položené přes břicho. V případě odlišností v poloze jednotlivých částí těla se uvažuje buď o důsledky zdravotního stavu nebo odchylku od běžných pohřebních praktik (*Venclové 2008b, 86*).

Mladý muž pohřbený v objektu 2349 je oproti předchozím dvěma pohřben vcelku standardně. Orientace pohřbu je jen mírně vychýlená ve směru SSV – JJZ a tělo bylo uloženo v poloze na zádech. Odchylku od běžných zvyklostí v jeho případě představuje zejména uložení milodarů a přítomnost nástrojů. Železná spona se místo na rameni nacházela v prostoru břicha (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 300*), takovéto nefunkční uložení může naznačovat sepnutí textilního rubáše (*Budinský – Waldhauser 2004, 84*). U levého ramene se nacházel balíček nástrojů, jejichž přítomnost není v českých, moravských a slezských laténských hrobech 4. – 3. století běžná. Zvyk přidávání nástrojů do pohřební výbavy lze pozorovat v oblastech Champagne, středního Rýna, Bádenska-Württemberska, Rakouska a Karpatské kotliny a jeho výskyt je úzce svázán zejména s pohřby se zbraněmi, méně pak na pohřby bez nich a bez šperků (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 308 – 309*). Interpretace takových pohřbů je problematická, v některých případech by se snad mohlo jednat o hroby

řemeslníků (*Bujna 1982, 418*). Ovšem pochopení všech aspektů pohřebního ritu těchto nálezů, a jejich interpretace nejsou možné bez systematického vyhodnocení v celoevropském kontextu (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 308*). Největší podobnosti s tišickým pohřbem lze vysledovat v oblasti rakouské, kde se objevily nálezové situace s nástroji uloženými jinde než na pravé straně těla mrtvého. Opakovaně se také objevuje uložení nástrojů do organického obalu. Vzhledem k tomu, že se v objektu 2349 nacházela mimo jiné spona s osmičkovitým lučíkem, která je variantou na spony vyskytující se v podunajsko-maďarské oblasti, lze jeho pohřební ritus (i přes opačnou orientaci pohřbu) považovat za analogický právě k této oblasti. Tato skutečnost může být dalším náznakem k potvrzení intenzivní komunikace prostřednictvím jižních Čech mezi severní polovinou Čech a oblastmi Podunají, Rakouska, Itálie, jižního Německa a východní Francie, která je v 5. století dobře doložena, a pro 4. – 3. století se předpokládá (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 309*). Zajímavým doplněním pro tyto hypotézy by mohla být analýza stabilních izotopů stroncia, která, pokud existuje rozdíl v obsahu těchto izotopů mezi oblastí kdy jedinec žil v době mineralizace chrupu, a oblastí, kde trávil poslední období života, umožňuje rozpoznat přesídlení tohoto jedince v prostoru (*Kováčiková – Brůžek 2008, 44*).

7. 3. Typologie nálezů

Kruhový šperk

Tři kusy kruhového šperku se zapínáním na závlačku (Obr. 24) se nacházely v objektu 2254 přibližně v prostoru pánve zemřelého. Takovýto systém zapínání kombinující kroužky různých průměrů se nalezl v podobném kontextu v hrobě číslo 79 v Dürrnbergu (*Sankot – Foster 2004, 420*).

Jehlice

Jediná jehlice (Obr. 24) byla nalezena v objektu 2254 ve funkční poloze v prostoru hrudníku u levého ramene. Takovýto typ byl nalezen například v jižním Durynsku v kontextech přelomu pozdního halštatu a časného laténu (*Sankot – Foster 2004, 420*).

Spony

Úlomek železné spony (Obr 29.) s parabolicky klenutým lučíkem byl uložen v objektu 2349 v nefunkční poloze v horní části pánve nebo na břicho. Na základě znaků, které spona vykazuje, byla určena jako münssingenského typu. Podle analogií byla datována k závěru stupně LT B1a a přechodu do LT B1b (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 306-307*).

Součásti opasku

Dva opaskové kroužky byly nalezeny v objektu 3054 (Obr. 26). Takovéto kroužky se vyskytují ve stupni LT B1 jako jediný doklad nošení opasku, který byl jinak vyráběn z textilu nebo kůže (*Venclová 2008b, 105*). Dva celé a jeden poloviční plný kroužek (Obr. 29) se stopami organického pásu, pravděpodobně koženého z objektu 2349, byly nalezeny zhruba v prostoru pravého ramene (opasek položen podél meče). Waldhauser klade výskyt těchto kroužků do přechodu z LTB1a do LTB1b (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 302*).

Po jedné pasové záponě bylo nalezeno v objektech 2254 (Obr. 24) a 3054 (Obr. 26). Vzájemně jsou si velmi podobné, trojúhelníkovitého tvaru s malým jazýčkem na špičce. Jejich povrch není na rozdíl od většiny zápon prolamovaný, nýbrž plný. Podobná zápona byla nalezena ve Tvršicích společně se sponou typu Marzabotto (*Sankot – Foster 2004, 418*), která se vyskytuje ve stupni LT A (*Venclová 2008b, 129*).

Kopí

Železný hrot kopí (Obr. 29) byl nalezen v objektu 2349 v severozápadním rohu hrobové jámy po pravé straně hlavy pohřbeného. Analogické tvary hrotů kopí se objevují v hrobech z počátku stupně LT B1 (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 301-302*).

Meč

Železný meč v pochvě (Obr. 29) byl uložen v objektu 2349 od pravého ramene k pravému stehnu. Na základě konstrukce a tvaru byl nález určen jako podtyp A zárodečné série mečů typu Hatvan-Boldog a datován do horizontu duchcovské spony (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 301*).

Nástroje

Skupina nástrojů (Obr. 30) je v Tišicích zastoupena kvantitativně nejvíce zejména díky nálezům z objektu 2349. Balíček nástrojů obsahoval ovčácké nůžky, které se vyskytují již od počátků laténské kultury a předpokládá se jejich užívání pro toaletní potřeby a při práci s kůží nebo textilem. Dále pak zlomky nožů, přičemž jeden z nich má páskovou rukojeť a čepel spíše kratších rozměrů s obloukovitým ostřím. U podobných nožů se předpokládá specializovaná funkce, související snad se zpracováním kůží (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 303-304*). Také bylo nalezeno celkem čtrnáct zlomků tyčinkovitých nástrojů různého průřezu. Většina z nich byla určena jako šídla používaná pro zpracování kůží, jedna plochá tyčinka jako pilník, jelikož na ní byla pozorována řada kolmých rýžek (*Sankot – Marešová – Foster 2007, 305 - 306*). U železného špičatého předmětu, který byl nalezen v objektu 2254 nalevo od lebky, se předpokládá funkce rydla, dláta nebo šídla (*Sankot – Foster 2004, 420*).

Toaletní potřeby

Jediným zástupcem této kategorie je břitva s obloukovitě prohnutou, kruhovitě zakončenou rukojetí z objektu 2349.

Textilní fragmenty

Na předmětech z objektu 2254 se dochovalo několik textilních fragmentů (Obr. 24). Podle zběžného makroskopického pozorování, lze pouze konstatovat, že se nejspíš jedná o tkaninu v plátňové vazbě, nicméně by si tyto fragmenty jistě zasloužily odbornější analýzu. Na pochvě meče, nůžkách a břitvě z objektu 2349 byly příkorodovány textilní fragmenty. Na pochvě meče se dochovaly dva fragmenty tkaniny utkané v plátňové vazbě, která byla původně nejspíš součástí oděvu pohřbeného. Na břitech nůžek a břitvě se nacházely zbytky dvou různých tkanin. První z nich byla vyrobena ze skaných nití v zákrutu Z (skané nitě byly v případě potřeby pevnějšího materiálu vyráběny zakroucením dvou nebo více jednoduchých nití dohromady; zákrut Z označuje přízi kroucenou proti směru hodinových ručiček (*Březinová 2007b, 68*)) a byla velmi špatně dochována, takže je možno pouze předpokládat, že byla utkána v plátňové vazbě. Vzhledem k tomu, že pokrývala celou dostupnou stranu břitvy (druhá byla pevně příkorodována k nůžkám) v několika vrstvách, lze předpokládat, že tato tkanina byla původně ochranným obalem břitvy (*Březinová 2007a 319*). Zbytky druhé tkaniny byly zaznamenány na obou stranách břitů nůžek i na povrchu břitvy, kde překrývaly obal tvořený výše popsanou textilií. Z této tkaniny, utkané pravděpodobně ve třívazné keprové vazbě ze skaných a jednoduchých nití, byl zřejmě vyroben látkový obal nebo váček, ve kterém byly předměty uloženy (*Březinová 2007a, 320*).

8. Hrotitý čtvercový příkop

Objekt 2346 (Obr. 31 a 32) je prozatím datován pouze nejistě a ani jeho funkce není úplně jasná. Jedná se o hrotitý příkop o hloubce cca 20 cm přibližně čtvercového tvaru o rozměrech 13, 5 x 12, 5 m. Osy příkopu byly orientovány podle světových stran. V rámci vnitřního ohrazení objektu byly nalezeny tři kúlové jamky, jejichž souvislost s objektem je nejistá, jelikož nevytvářejí žádnou smysluplnou strukturu. V severním rohu objektu byla odkryta jáma obsahující zbytky vypálené hlíny nebo mazanice, jednotlivé zuby minimálně dvou jedinců ovce, sílexová čepelka a několik přepálených lidských kústek, které náležely dvěma jedincům (*Marešová – Kuna 2005*).

8. 1. Analogie

Jelikož ve výplni objektu 2346 nebyl nalezen žádný materiál, který by umožnil jeho dataci, může být datován pouze na základě analogií.

Podobné objekty, zvané někdy též „enclos quadrangulaire“ byly díky využívání leteckého snímkování objeveny v celé západní Evropě. Jejich velký výskyt je zaznamenán zejména v oblasti Alsaska, Burgundska a Champagne. Ve východní Evropě byly poprvé podobné objekty identifikovány na Moravě, v Rakousku, na Slovensku, v Maďarsku a v jižním Polsku při výzkumech laténských plochých pohřebišť. První lokalita v Čechách v obci Černouček (okr. Litoměřice) byla objevena díky leteckému snímkování v roce 1991 (*Brnič – Sankot 2006, 31*).

Hrotitý čtvercový příkop byl v Černoučku letecky snímkován, geofyzikálně měřen a nakonec plošně archeologicky zkoumán. Příkop o rozměrech 14, 2 x 14 m byl svými stranami orientován ve směru světových stran a jeho příčný profil měl ve spodní části typický tvar písmene V (*Brnič. – Sankot 2006, 41*). Přibližně uprostřed ohrazeného prostoru byl prozkoumán hrob, který se skládal z vrchní hrobové komory a hrobové jámy. Na základě nálezové situace (u východní strany vrchní komory vstupní schod, kúlové jámy v rozích komory, zbytky spálené dřevěné konstrukce, kamenná destrukce) je předpokládána existence nadhrobní stavby kamenné a dřevěné konstrukce (*Brnič – Sankot, 2006, 52*). V hrobové jámě byly pohřbeny pozůstatky dospívajícího jedince ve věku 14 – 20 let (*Brnič – Sankot, 2006, 51*). Podle nálezů z výplně příkopu i hrobu byl celý objekt datován na rozhraní stupňů HD 3 a LT A, což podporuje i absolutní datování pomocí radiokarbonové metody do 1. poloviny 5. století (*Brnič – Sankot, 2006, 60*).

Prostorově nejbližší analogii představuje šest čtvercových příkopů o velikosti asi 3x3 metry z Vliněvsi. V pěti z nich se přímo v příkopu vyskytoval pohřeb jedince ve skrčené

poloze na boku s hlavou k jihu a všichni pohřbení měli u sebe pouze předměty osobní výbavy. V jednom z objektů takovýto pohřeb chybí a naopak je v rámci ohrazeného prostoru centrální jáma s kamenným blokem. Podobně jako v Tišicích se ve Vliněvsi tyto objekty vyskytovaly v blízkosti hrobů z období plochých pohřebišť. Jeden z příkopů byl narušen hrobem muže, který byl jako jediný uložen na zádech, v orientaci západ – východ. U jeho lebky byl nalezen drát tvořící obroučku hlavy o průměru asi 25 cm (*Danielisová – Hlava 2009, 34*). Velmi podobná nálezová situace byla prozkoumána ve 3, 5 km vzdáleném Hoříně. Zde byly objeveny dva hroby taktéž ve skrčené poloze na boku se stejnými obroučkami, které jsou podle nálezu z knížecí mohyly v Glaubergu interpretovány jako listovité koruny náležející příslušníkům aristokracie (*Chytráček 2013, 290*). Souvislost takového výjimečného pohřbu s čtvercovými žlábkou, kterým se někdy přisuzuje rituální funkce (viz následující kapitola), tak nemusí být náhodná.

Na Moravě byl takovýto příkop prozkoumán v Domamyslicích (okres Prostějov) už roku 1970. Jeho strany o průměrné délce 8,65 m byly orientovány ve směru světových stran, profil měl špičatý tvar a z jeho výplně nepocházejí žádné nálezy. Na severní straně byl příkop rozšířen kúlovou jámou a lalokovitým výběžkem, nad jižní a východní a části východní strany byla kamenná destrukce (původně byla destrukce nejspíš na všech stranách, ale část zmizela kvůli zásahům do terénu) nezasahující do zasypu (*Čižmář 1973, 615 - 617*). Přibližně uprostřed ohrazeného prostoru se nacházela hrobová jáma se zaoblenými rohy, orientací V – Z (*Čižmář 1973, 617*), v ní byly uloženy kosterní pozůstatky dospělého jedince s mečem v pochvě, železnou sponou duchcovského typu, štítovými puklicemi a dalšími předměty typickými pro bojovnícké pohřby. Tělo bylo ze tří stran obloženo dřevěnou deskou (*Čižmář 1973, 618*). Pohřeb je datován do stupně LT B1 (*Čižmář 1973, 621*).

Další objekt tohoto typu byl díky letecké prospekci objeven a zkoumán v Žatčanech (okres Brno-venkov). Příkop hrotitého průřezu zde měl 15x15 metrů a v jeho zasypu se nacházela keramika ze stupně LT A. V rámci ohrazení byla nalezena jáma se sídlištním materiálem datovaným do stupně LT B2/C1 a pohřeb muže vybavený mimo jiné železným mečem a bronzovou sponou datovanou do stupně LT B1, hrobová jáma byla orientována Z – V (*Čižmář 2000, 183 – 184*).

8. 2. Interpretace

Podobné lineární objekty s centrálně umístěným bodovým objektem identifikované často leteckou prospekci jsou interpretovány jako ploché hroby vymezené obvodovým příkopem, eventuálně jako mohyly (*Gojda, 1997, 37*). Objekty kruhového půdorysu jsou

obvykle datovány do pozdního eneolitu, objekty čtverhranného půdorysu pak do doby halštatské, případně laténské (*Gojda 1997, 38*).

Původ označování kultovních míst příkopy je všeobecně viděn v náboženských představách. V kontextu ohrazování laténských hrobů se toto počínání dává do souvislosti s kultem heroizovaných předků a s projevem společenských poměrů (*Čížmář 1973, 621*). Výskyt takovýchto objektů je zaznamenán už od přelomu HaD/LT A, přičemž od stupně LT B se objevují buď čtvercové příkopy ohrazující malý prostor s jedním pohřbem, nebo naopak větší prostor se skupinou pohřbů. V rámci střední Evropy se vyskytují pouze objekty s jedním pohřbeným. Předpokládá se, že v okrajových oblastech laténské kultury by se mohly tyto objekty vykytovat ještě v době římské (*Brnić – Sankot 2006, 54*).

Funkce těchto ohrazení se často odvozuje od přítomnosti či naopak absence vchodu, respektive přerušení příkopu na jedné straně. Předpokládá se, že tam kde vchod není, jedná se pouze o hrob jako takový a tam kde je přerušení příkopu prokázáno a chybí pohřeb, se jedná o jakousi svatyni (*Brnić – Sankot 2006, 54*), nicméně na některých mladších pohřebištích se vyskytují i vchody v příkopech ohraničujících hroby. V těchto případech by mohla být vysvětlením změna využití objektu, kdy nejprve existoval ohrazený posvátný prostor a později byl do tohoto prostoru umístěn hrob (takováto situace pravděpodobně nastala například v Pottenbrunnu nebo Serbonnes) (*Brnić – Sankot. 2006, 55*).

Na základě výzkumů „enclos“ v Bruyères-sur-Oise se uvažuje o aplikaci Pythagorovy věty při jejich výstavbě. Základním prvkem by měla být diagonála a konstrukce čtverce by pak probíhala pomocí provazu a kolíků. Potvrzením této teorie by měla být i skutečnost, že první podobné objekty se objevily až po popsání zákonitosti Pythagorovy věty (*Toupet 2004, 17*).

9. Kontinuita pohřbívání a osídlení v prostoru tišické pískovny a jejího okolí

Tišická pískovna představuje lokalitou polykulturní, dlouhodobě využívanou jak k sídlení, tak i k pohřbívání (Obr. 5 a 6). Výčet zdejších pohřebních komponent je uveden v kapitole 5.1. V této kapitole budou uvedeny bližší informace o pohřební, jakož i sídlištní aktivitě související, či navazující na halštatské a časně laténské pohřební komponenty hodnocené v předchozích kapitolách, nejen přímo na ploše pískovny, ale i v jejím okolí.

Sídlištní aktivita halštatského období je na lokalitě potvrzena soustavou těžebních jam na písek (*BZO98 /832/*) a patnácti sídlištními objekty (*bzo08/699/*).

Pohřební areál datovaný do stupňů LT B1a – C1a byl odkryt již během první sezóny výzkumu v roce 1996. Pohřebiště čítalo celkem 20 hrobů orientovaných delší osou S-J, které tvořily řady ve směru Z-V. V jeho západní části se zdá být koncentrace pohřbů mladých dívek, nicméně se jedná pouze o čtyři hroby a v takto malém počtu se může také jednat o koncentraci náhodnou, nikoli úmyslnou. Všechny hroby byly orientovány hlavou víceméně na sever, což odpovídá středočeským pravidlům pro pohřbívání ve středním latěnu (*Turek 1997, 244-245*).

Předpokládá se, že pohřebiště dále pokračuje východním, popřípadě jihovýchodním směrem. Z hlediska absolutní chronologie se na této poloze pohřbívalo asi 100 – 140 let. Podle typologických pozorování je možný určitý vývoj od pohřbů LT B1a s duchcovskými a münssingenskými sponami v západní části pohřebiště ke hrobům s nálezy stupňů LT B2b – C1a v jihovýchodní části. S pohřebištěm by mohlo souviset předpokládané sídliště s nálezy horizontu LT B-D zjištěné povrchovými sběry v rámci projektu ALRNB, které je od pohřebiště vzdáleno asi 300 m. Podle prostorových souvislostí by pak typologicky starší pohřby byly uloženy v západní části pohřebiště, která je od sídliště nejdále a postupovaly pak směrem k sídlištní poloze (*Turek 1997, 244-245*).

Pohřební aktivity v Tišicích pokračovaly dále během starší doby římské. V roce 1954 proběhl v prostoru dnes zatopené pískovny asi 1,5 km jižním směrem od pískovny firmy Pikaso, s. r. o. záchranný archeologický výzkum, během něhož bylo v rychlosti prozkoumáno 54 hrobů a následně roku 1955 systematický výzkum části západního okraje pohřebiště se dvaadvaceti hroby. Předpokládá se, že celkově mohlo pohřebiště čítat asi 300 hrobů (*Motýková – Šneidrová 1963, 343 – 4*). Výzkum přinesl zejména nové poznatky o způsobu pohřbívání v této době v Čechách. Byly zde objeveny jámové hroby několika variant, přičemž dříve bylo poznáno pouze pohřbívání spálených pozůstatků s milodary do popelnice v nehluboké jámě. Existovaly sice výjimky, ale vesměs ze starších, špatně dokumentovaných

výzkumů (*Motyková – Šneidrová 1963, 416*). Žárové hroby bylo možno rozdělit do tří skupin, a sice na hroby popelnicové, menší kruhové jámové a větší obdélného nebo oválného tvaru (*Motyková – Šneidrová 1963, 418*). Podle antropologického vyhodnocení byla do hrobů pohřbívána jen asi čtvrtina z celkového množství kremačních pozůstatků a váha pozůstatků teoreticky korelovala s pohlavím pohřbeného (*Chochol 1963, 457*). Z milodarů se nejčastěji vyskytovaly spony - 19 z nich bylo ještě pozdnělaténských, jedna dokonce středolaténská. Dále pak součásti opasku, včetně opaskových mezičlanků z laténsko-římského přechodného horizontu, kování picích rohů, velmi málo zbraní, zlomky bronzových nádob, jehlice a nástroje (*Motyková – Šneidrová 1963, 388 – 410*).

Mladší doba římská je na lokalitě zastoupena hrobovými nálezy ze sezóny 2003 a sídlištními nálezy ze sezóny 2005. Pohřební komponentu tvoří malé kostrové, zřejmě rodinné pohřebiště situované v zákrutu zaniklého meandru. Byly zde prozkoumány hroby v orientaci S-J patřící dospělé ženě, dvěma dospělým mužům, jednomu dítěti a jednomu mladistvému, které byly mimo bronzové spony z ženského hrobu zcela bez nálezů (*Foster – Kuna 2004, 3*). Hlavní nález sídlištního charakteru představuje polozemnice nepravidelně oválného tvaru o velikosti 370 x 200 cm. Přímo v objektu nebo v jeho okolí probíhala výrobní činnost doložená nálezy hliněných přeslenů, zlomku kostěné jehlice, železného nože a železné strusky. V souboru movitých nálezů měly značné zastoupení zvířecí kosti (ovce/koza, prase, jelen, kur nebo ryby velkých rozměrů). Stejnému období náleží dvoukomorová pec, sloužící pravděpodobně k výpalu keramiky, sídlištní jáma a jedna kúlová jamka (*Marešová – Kuna 2005, 6*).

V poloze Na Kaberně nedaleko zkoumané pískovny byl v roce 1912 objeven hrob s kostrou ležící na zádech ve směru V-Z. Z hrobové výbavy se podařilo zachránit pouze pohár z temně zeleného skla (*Svoboda 1965, 275*), podle nějž byl hrob datován do vinařické skupiny období stěhování národů (*Droberjar 2002, 339*).

10. Závěr

V předchozích kapitolách byly popsány a vyhodnoceny pohřební aktivity na lokalitě v jednotlivých obdobích. V této kapitole budou pro přehlednost všechny výsledky shrnuty.

V době halštatské v tišické pískovně začali pohřbívat ve stupních Ha C2 – C3 příslušníci bylanské kultury. Pohřbívání zřejmě pokračovalo dvěma malými žárovými pohřby, které mohou náležet období na přelomu doby halštatské a latéské (stejně tak ale mohou náležet ještě období, kdy zde pohřbívali lidé kultury bylanské). Ve stejném prostoru v rámci asi 1ha se pak pohřbívalo ještě ve stupních LT A – LT B1. Ve stupních LT B1a – C1a se pohřební areál přesunul asi o 430 metrů jižněji. Ve starší době římské je pohřební aktivita zaznamenána zcela mimo plochu nedávného výzkumu a v mladší době římské se opět v blízkosti halštatských a časně latéských hrobů vyskytuje jedno malé, pravděpodobně rodinné pohřebiště.

Pohřbívání doby halštatské se zde poměrně striktně řídí všeobecnými pravidly, která jsou pro toto období známa. Milodary, tvořené především keramikou, jsou taktéž typické a pokrývají známé tvarové a výzdobné spektrum. K bylanské keramice patří také praktičtější část této práce, kterou představují typologické tabulky s jejími kresbami umístěné v přílohách. Na základě charakteristik, které vykazuje keramika, se podařilo tyto objekty blíže datovat, a to do stupňů Ha C2 – C3, tedy do středního stupně bylanské kultury. Kovových předmětů se vyskytlo jen málo, nepříliš chronologicky citlivých.

V kontrastu k dodržování pravidel pohřebního ritu doby halštatské vykazují všechny latéské pohřby hodnocené v této práci větší či menší abnormality. Objekty 2254 a 3054 jsou orientovány JZ-SV ačkoli by měly být orientovány severojižně, jedinec z objektu 2254 vykazuje nestandardní patologii (trepanace) a uložení (tělo na boku a na několika místech překryté kameny) a jedinec z objektu 3054 uložení na boku a překříženýma rukama. Mladý muž z objektu 2349 je sice pohřbený bez větších odchylek, ale jeho milodary v podobě balíčku nástrojů jsou v České kotlině výjimečné a odkazují na oblast Podunají. Na základě milodarů, kterými jsou ve všech případech kovové předměty, jsou hroby datovány do časně latéského období, mezi stupně LTA – LT B1.

Poměrně unikátní nález představuje objekt 2346 – hrotitý čtvercový příkop, bohužel bez datovatelného materiálu. Takovéto příkopy obvykle sloužily jako pohřební objekty buď s hrobem umístěným v rámci ohrazeného prostoru, nebo přímo v příkopu. Také mohly být využívány jako svatyně, případně jako svatyně a následně jako místo pohřbu. Vzhledem a absenci pohřbu nebo vstupního prostoru, který by naznačoval využití prostoru jako svatyně,

nelze tišický „enclos“ přesně interpretovat. Snad zde k pohřbu dojít mělo, ale z nějakého důvodu se nekonal a objekt zůstal opuštěn, možná je příčina zcela jiná.

11. Literatura a prameny

- Brnič, Ž. – Sankot, P. 2006:* Časně laténský pohřební areál s „enclos quadrangulaire“ v Černoučku, okr. Litoměřice. Památky archeologické 96, 31 – 70.
- Bujna, J. 1982:* Spiegelung der Socialstruktur auf latènezeitlichen Gräberfeldern im Karpatenbecken. Památky archeologické 73, 312 – 421.
- Březinová, H. 2007a:* Analýza textilních fragmentů dochovaných na předmětech z hrobu 2349 z Tišic. Archeologie v jižních Čechách 20, 319 – 320.
- Březinová, H. 2007b:* Textilní výroba v českých zemích ve 13. – 15. století: poznání textilní produkce na základě archeologických nálezů. Dissertationes archaeologicae Brunenses/Pragensesque 2. Praha
- Budinský, P. – Waldhauser, J. 2004:* Druhé keltské pohřebiště z Radovesic (okres Teplice) v severozápadních Čechách. Archeologický výzkum v severních Čechách, svazek 31. Teplice.
- Čižmář, M. 1973:* Keltský kostrový hrob se čtvercovým příkopem z Domamyslic, okres Prostějov. Archeologické rozhledy 25, 615 – 625.
- Čižmář, M. 2000:* Žatčany, okr. Brno venkov. Přehled výzkumů 42, 183 – 184.
- Čižmářová, J. 2004:* Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Danielisová, A. – Hlava, M. 2006:* Laténská kultura a Keltové. Nejnovější objevy o mladší době železné na našem území. Dějiny a současnost 31, 32 – 36.
- Dreslerová, D. – Pokorný, P. 2004:* Vývoj osídlení a struktury pravěké krajiny na středním Labi. Pokus o přímé srovnání archeologické a pyloanalytické evidence.
- Dreslerová, D. – Břízová, E. – Růžičková, E. – Zeman, A. 2004:* Holocene environmental processes and alluvial archaeology in the middle Labe valley. In: M. Gojda ed., Ancient Landscape. Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology, Praha, Academia, 121–171.
- Droberjar, E. 2002:* Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha
- Foster, P. – Kuna, M. 2004:* Zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v roce 2003 v Tišicích, okr Mělník. [Nálezová zpráva.] ARÚP AV ČR (č .j. 5691/04)
- Gojda, M. 1997:* Letecká archeologie v Čechách – Aerial archaeology in Bohemia. Praha.
- Golec, M. 2003:* Horákovská kultura v těšetickém mikroregionu. Těšetice – Kyjovice VI.Brno.
- Hlava, M. 2006:* Tuhová keramika z oppida Staré Hradisko a pozdně laténská tuhová keramika na Moravě [Disertační práce.] Brno – Masarykova univerzita, fakulta filozofická.

- Chytráček, M. 2013:* Doklady přítomnosti elity 6. – 5. století př. Kr. v regionu na soutoku Labe a Vltavy ve středních Čechách. *Archeologické rozhledy* 65, 285 – 318.
- Kossack, G. 1959:* Südbayern während der Hallstattzeit, Teil I. – II. Berlin.
- Koutecký D. 1968:* Velké hroby, jejich konstrukce, pohřební ritus a sociální struktura obyvatelstva bylanské kultury. *Památky archeologické* 59, 400 – 487.
- Koutecký, D. – Spurný, V. 1999:* Bylanské pohřebiště a další nálezy z Obříství u Mělníka. *Archeologické rozhledy* 51/2, 300 – 316.
- Koutecký, D. 2001a:* Jaroslav Böhm, Jan Filip a bylanská kultura. *Archeologické rozhledny* 53, 763-768.
- Koutecký, D. 2001b:* Das Verzierungssystem der Bylaner bemalten Keramik der Hallstattzeit. In: Gediga, B. – Mierzwiński, A. – Piotrowski, W. (eds.): *Sztuka epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie środkowej*, Wrocław – Biskupin, 307-323.
- Kovačiková, L. – Brůžek, J. 2008:* Stabilní izotopy a bioarcheologie: výživa a sledování migrací v populacích minulosti I. *Živa*, č. 1, s. 42-45.
- Kuna, M. 2008:* : Archeologie pravěkých Čech 1. Pravěký svět a jeho poznání. Praha
- Koutecký, D. – Sedláček, Z. 1984:* Pohřebiště bylanské kultury v Kolíně. *Památky archeologické* 75, 236-293.
- Kuna, M. – Zvelebil, M. – Dreslerová, D. – Foster, P. 1993:* Field survey and landscape archaeology research design: methodology of a regional field survey in Bohemia. *Památky archeologické* 84, 93–158.
- Malyková, D. 2002:* Trepanace lebky v archeologických nálezech z území Čech. *Archeologie ve středních Čechách* 6/1. Praha, 293 – 314.
- Marešová, D. – Kuna, M. 2005:* Tišice 2005 [Nálezová zpráva.] ARÚP AV ČR (č .j. 8277/05)
- Pauli, L. 1975:* Keltischer Volksglaube. Amulette und Sonderbestattungen am Dürrnberg bei Hallein und im eisenzeitlichen Mitteleuropa. München.
- Motyková – Šneidrová, K. 1963:* Žárové pohřebiště ze starší doby římské v Tišicích ve středních Čechách. *Památky archeologické* 54, 343 – 433.
- Chochol, J. 1963:* Antropologický rozbor žárových pozůstatků z pohřebiště římského období v Tišicích. *Památky archeologické* 54, 438 – 465.
- Pič, J. L. 1896 – 1897:* Archeologický výzkum ve středních Čechách. Pohřebiště se skrčenými kostrami u Bylan. *Památky archeologické* 17, 381 – 410.
- Pič, J. L. 1902:* Kostrové hroby s kulturou marnskou čili laténskou a Bójové v Čechách. *Starožitnosti země České* II/1. Praha.
- Pič, J. L. 1908:* Přehled české archaeologie. Praha.

- Pleiner, R. – Rybová, A. a kol. 1978: Praveké dějiny Čech. Praha.*
- Podborský, V. a kol. 1993: Praveké dějiny Moravy. Brno.*
- Půlpán, M. 2012: Pohřebiště bylanské kultury v Lovosicích [Diplomová práce.] Praha. – Univerzita Karlova, fakulta filozofická.*
- Rapin, A. 1999: L'armement celtique en Europe: chronologie de son évolution technologique du Vème au Ier s. av. J.-C. Gladius, XIX, 33–67.*
- Sankot, P. – Foster, P. 2004: La tombe no. 2254 de Tišice, Bohème centrale et son contexte du Ve siècle a. C. In: Actes du XXVIIIe Colloque international, Toulouse 2004, 417 – 422.*
- Sankot, P. – Marešová, D. – Foster, P. 2007: Nález laténského bojovnického hrobu v Tišicích v roce 2005. Archeologie v jižních Čechách 20, 299 – 318.*
- Sklenář, K. 1982: Praveké nálezy na Mělnicku a Kralupsku I–II. Archeologický místopis okresu Mělník v pravěku a rané době dějinné. Mělník.*
- Sklenář, K. 1998: Archeologický slovník. Část 3., Keramika a sklo. Praha*
- Svoboda, B. 1965: Čechy v době stěhování národů. Praha*
- Toupet, Ch, et al. 2004: Ver sune géométrie des enclos quadrangulaires celtiques à partir du cas des eclos de Bruyère-sur-Oise (Val-d'Oise). In: Bulletin du Vexin Français, 36. 5-19.*
- Turek, J. 1997: Laténské pohřebiště v Tišicích (okr. Mělník), předběžná zpráva o výzkumu v roce 1996. Archeologie ve středních Čechách, Praha, 237-262.*
- Venclová, N. (ed.) 2008a: Archeologie pravěkých Čech 6. Doba halštatská. Praha.*
- Venclová, N. (ed.) 2008b: Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha.*
- Vitovcová, K. 2009: Tuhovaná keramika – restaurování tuhované keramiky [Bakalářská práce.] Praha. – Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, fakulta chemické technologie.*
- Waldhauser, J. 1999: Jak se kopou keltské hroby: laténská pohřebiště ze 4. – 3. století v Čechách. Praha*
- Waldhauser, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.*
- Weinzierl, R. v. 1899: Das La-Téne-Grabfeld von Languest bei Bilin in Böhmen. Braunschweig.*

Prameny:

- Maňková – Kubková, J. 2007: Na místě pískovny byla pravěká sídliště a pohřebiště – Tišice (okr. Mělník); archiv tiskových zpráv ARUP. Dostupné na <http://www.arup.cas.cz/?cat=267>; 4. 5. 2014, 18:00*
- Svobodová, L. 2004: Restaurátorské a konzervátorské zprávy – Tišice 2003*
- Svobodová, L. 2005: Restaurátorské a konzervátorské zprávy – Tišice 2005*

Stránská, P. 2004: Antropologický posudek č. 1053

BZO98 /832/

bzo08/699/

12. Seznam příloh

- Obr. 1: Poloha Tišic v rámci ČR. Zdroj: www.mapy.cz/; 3. 5. 2014, 22:00
- Obr. 2: Poloha Tišic v rámci okresu Mělník. Zdroj: www.czso.cz/xs/redakce.nsf/i/melnik_s_nazvy_obci; 3. 5. 2014, 22:30
- Obr. 3: Satelitní snímek tišické pískovny v současnosti. Zdroj: <http://maps.google.cz/>; 3. 5. 2014, 23:00
- Obr. 4: Plocha výzkumu 1996 – 2005. (Podle Kuna 2008, Příl. 9)
- Obr. 5: Plán výzkumu 1996 – 2005 se zvýrazněnými vybranými komponentami. (Podle Kuna 2008, 95)
- Obr. 6: : Kontinuita pohřbívání v Tišicích. Zdroj podkladové satelitní mapy: <http://maps.google.cz/>; 3. 5. 2014, 23:00; plán výzkumu 1996 - 2005 (Kuna 2008, 95); plánek s vyznačením pohřebiště mladší doby římské (podle Motyková – Šneidrová 1963, 343)
- Obr. 7: Objekt 2272 – půdorys (Podle Foster. – Kuna 2004)
- Obr. 8: Nálezy z objektu 2272 (Kresby keramiky J. Bílková, fotografie náramku 2272 – 13 H. Brániková)
- Obr. 9: Objekt 2255 – profil a půdorys (Podle Foster. – Kuna 2004)
- Obr. 10: Nálezy z objektu 2255. (Kresby keramiky J. Bílková, fotografie předmětů 2255 – 13 a 2255 – 14 H. Brániková)
- Obr. 11: Půdorys a profily objektu 3032 (Podle Foster. – Kuna 2004)
- Obr. 12: Nálezy z objektu 3032 (Kresby keramiky J. Bílková)
- Obr. 13: Půdorys objektu 2301 (Podle Marešová. – Kuna 2005)
- Obr. 14: Nálezy z objektu 2301 – 1. část (Kresby keramiky J. Bílková)
- Obr. 15: Nálezy z objektu 2301 – 2. část (Kresby keramiky J. Bílková)
- Tabulka 1: Typologické zastoupení nádob v jednotlivých objektech
- Graf 1: Procentuální zastoupení jednotlivých typů keramiky v souboru
- Obr. 16: Kovové nálezy z objektů 4054 a 2301 (Fotografie H. Brániková)
- Obr. 17: Amforovité zásobnice
- Obr. 18: Amforovité mísy a nádoby
- Obr. 19: Teriny a koflíky
- Obr. 20: Mísy
- Obr. 21: Talíře
- Obr. 22: Půdorys a profil objektu 2282 (Podle Foster. – Kuna 2004)
- Obr. 23: Půdorys objektu 2254 se zakreslenou polohou kostry a milodarů (Podle Foster. – Kuna 2004)

Obr. 24: Nálezy z objektu 2254. Fotografie H. Brániková.

Obr. 25: Půdorys objektu 3054 se zakreslenou polohou kostry a milodarů (Podle Foster. – Kuna 2004)

Obr. 26: Fotografie patologie kosterních pozůstatků jedince z objektu 3054 (Podle Kuna 2008, Příl. 8)

Obr. 27: Nálezy z objektu 3054. Fotografie H. Brániková.

Obr. 28: Půdorys objektu 2349 se zakreslenou polohou kostry a milodarů (Podle Sankot – Marešová – Foster 2007, 314)

Obr. 29: Nálezy z objektu 2349 (Podle Sankot – Marešová – Foster 2007, 315)

Obr. 30: Nálezy z objektu 2349 (Podle Sankot – Marešová – Foster 2007, 317)

Obr. 31: Půdorys objektu 2346 (Podle Marešová – Kuna 2005)

Obr. 32: Objekt 2346 – řezy příkopem (Podle Marešová – Kuna 2005)